

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי
הפיקוח על תכניות לימודים ייחודיות

שם ביה"ס/המוסד: רבין כפר סבא

שם התכנית הייחודית: קרימינולוגיה

תחום הדעת: מדעי החברה

מספר יחידות הלימוד: 2

סמל מוסד: 441238

תוכנית הלימודים הייחודית בקרימינולוגיה
שתי יחידות לימוד
תיכון רבין – כפר סבא
תשע"א

תוכן ענינים

עמודים	נושא
1	פתיחה
3	ייחודה של התוכנית
7	רקע והסיבות לפיתוח התוכנית
8	רציונל התוכנית – התפיסה הרעיונית
11	מטרות התוכנית
12	תפיסת המורה אל מול חזון בית הספר
15	שילוב המגמה ומספר יחידות הלימוד
16	אסטרטגיות הוראה – למידה בתוכנית
18	פריסת התוכנית על פני שנות הלימוד
18	פירוט התוכנית על פני שנות הלימוד – טבלה מסכמת תוכנית הלימודים <u>לכיתה יא</u>
20	פירוט התוכנית על פני שנות הלימוד – טבלה מסכמת תוכנית הלימודים <u>לכיתה יב</u>
22	פירוט נושאי הלימוד
53	ביבליוגרפיה
56	דרכי הערכה מסכמות
58	נספחים : תיק עבודות לתלמיד
59	<u>נספח 1</u> – הנחיות להגשת דו"חות צפייה בסרטים.
60	<u>נספח 2</u> : משיבון לדוגמא - צפייה בסרט באז.
64	<u>נספח 3</u> : דו"ח סיור בכלא
65	<u>נספח 4</u> : משיבון לדוגמא – דו"ח סיור.

התוכנית נכתבה ע"י הילה עפרוני

תוכנית הלימודים הייחודית בקרימינולוגיה
שתי יחידות לימוד
תיכון רבין – כפר סבא

1. פתיחה:

בשנים האחרונות השתרשו במקומותינו דפוסים בהם תלמידי ביה"ס בפרט ובכפר סבא בכלל, מביעים מחאה כנגד ביה"ס, החברה והמסד בדרכים אלימות שלא היו מקובלות בעבר. שיעור השתתפותם בתגרות הבאות לידי ביטוי מחוץ לביה"ס ובתוכו (לדוגמא בטורניר ספורט שנערך בביה"ס והופסק עקב התפרעויות אלימות), חשיפה רבה לסמים ולאכזריות ועד מקרים באזור השרון של הריגה או רצח ללא מניע. רמת האלימות המילולית והפיזית גואה ועולה. בביה"ס נתגלו כתובות גרפיטי, נתגלו מעשי ונדליוזם, פוזרו עכברים בכיתות, נעקרו תקרות ועוד. אחד מביטויי דפוסים בעייתיים אלו מגיעים לשיא כאשר תלמידי יב' מסיימים 12 שנות לימוד ב"מסע התפרקות" הכולל מעשי משובה, ונדליוזם בבית הספר ורונדו פרוע. משנה לשנה מתפתחים "היצריות" וה"מקוריות" וכל מחזור מנסה להתעלות על קודמו ולהטביע חותמו. כל זאת בתירוץ של: "סיום של פעם בחיים" ו"כל מה שאנו עושים הינו בבחינת גלויי שמחה".

בית הינוך תיכון ע"ש יצחק רבין בחר להדגיש שהמשותף לכול הצוות ולמחנכים הוא **האמון בטבע האדם, השאיפה לשמר את הטוב שבחברה והרצון לתקן את המעוות.**

אמונה זו מנחה את הצוות ומחזקת את ידיו בפעילות חינוכית לא פשוטה, יומיומית, מתוך תקווה שבני הנוער שעדיין לא "אימצו" וקביעו דפוסים חברתיים שליליים, ישמיעו קול מרידה חיובי. קול שישימש כצו המצפון והערכים ההומניסטיים, בעולם הנמדד פעמים רבות בפרמטרים חומריים אינטרסנטיים.

מתוך דאגה ואחריות לדרך בה יצעד הנוער (אנו מאמינים שתלמידינו הם בעלי פוטנציאל להנהיג את החברה בעתיד) בקשנו בתיכון רבין לבנות תוכנית שתעסוק בשורשי האלימות, בנסיון להבינה ולהבין את מניעיה. בנוסף, בקשנו להפוך את תלמידינו שמרביתם מגיעים משכבות מבוססות של האוכלוסיה לשגרירים בקרב הנוער, למנהיגים שיישאו את נס השינוי. רק אדם מודע, ששותף לתהליך, יכול לייצגו להרגיש חלק מצו מצפוני והומניסטי ולפעול להגשמתו. **הידע לא רק ירכש ויפנם, אלא גם יעובד ויועבר על ידם.**

המטרות העיקריות הן :

1. שינוי תרבות ההתנהגות בקרב קהילת בית-הספר.
2. העצמת קהילת בית-הספר.
3. הפיכת התלמידים עצמם ותלמידי קרימינולוגיה בפרט לסוכני שינוי חברתי ולמנהיגים צעירים.

היעדים הם :

1. הבנת האלימות וסיבותיה (במיוחד באוכלוסיות ממעמד סוציאקונומי בינוני).

2. הורדת תדירות ועוצמת האלימות.
3. העלאת מספר ההתנהגויות הסובלניות. (כמו דיאלוגים לפתירת קונפליקט).

"כי עודני מאמין בך" שאול טשרניחובסקי – אודסה 1894

2. ייחודיותה של התוכנית

התוכנית מבוססת, בחלקה, על תוכנית הלימודים הייחודית בקרימינולוגיה ומדעי המשטרה שפועלת בארץ מעל עשור ולתוכנית שפעלה בבית ספרינו. בתוכנית מתוקנת זו נוספו פרקים נרחבים העוסקים בחומרים פסיכואקטיביים וכתות מיסטיות, וכן נושאים נוספים כמו הלוגותרפיה (חיפוש משמעות רלוונטי ביותר לנוער בביה"ס) ופנולוגיה. זאת לאור רלוונטיות למציאות העכשווית המעסיקה את בני הנוער בכ"ס ואיזור השרון. בנוסף, נעשה ניסיון לעדכן את התוכנית, לרעננה ולהוריד את העומס הבלתי אפשרי שנוצר עקב השילוב בין פרויקט "נאמן חוק וסדר" לבין עבודת היח"ל החמישית במדעי החברה. שתי עבודות אילו שהיקפן גדול יצרו עומס כמעט בלתי אפשרי על התלמידים וגם על המורה.

ייחודיות התוכנית – בית חינוך תיכון ע"ש רבין כ"ס

מקצוע הקרימינולוגיה עוסק בחקר הסטייה, בתופעות העבריינות, בממדי העבריינות, צורות הופעתה והתיאוריות השונות להסבר מעשי העבריינות. על מנת להבין את ההתנהגות הסוטה, עלינו להבין את ההתנהגות האנושית בכלל. העברייני אינו חריג וסוטה, אלא הוא תולדה של פוטנציאל ביולוגי, הבניה אישיותית והטמעה נורמטיבית תרבותית. שלוש רמות ניתוח אילו מופיעות לאורך התוכנית בקרימינולוגיה ולצורך הבנתן יש להבהיר מהי התנהגותו הכללית של האדם ורק אח"כ לנסות להבחינה מההתנהגות העבריינית והסוטה.

תכנית הלימודים מציגה את הקרימינולוגיה כדיסציפלינה של חקר הפרט והסביבה האנושית. הגישה הינה רב תחומית ומתבססת על ביולוגיה, אישיות, נורמות חברתיות השאובים מתחומי דעת שונים כמו ביולוגיה, סוציולוגיה, פסיכולוגיה, משפטים ופנולוגיה. התוכנית עוסקת בתחומים הנוגעים לחברה הישראלית, המתמודדת בימים אילו עם תופעות סוטות כמו אלימות בכלל האוכלוסיה ובקרב בני נוער, בפרט, עם בעיות סמים ועוד. התוכנית מנתחת את מרכיבי החברה הישראלית, תוך התייחסות לתיאוריות אוניברסליות ומציגה מגמות שינוי של החברה הישראלית, שבעקבותיהן חלה עלייה בשיעור האלימות והעבריינות, ובערכים המלכדים את החברה והקהילה (כפי שיפורט בהמשך).

התוכנית אינה מציגה תשובות מוחלטות וחד משמעיות, אלא מספקת גישה רחבה וביקורתית המציגה גישות שונות, תיאוריות מגוונות ולעיתים אף סותרות, להבנת מהותה של ההתנהגות הסוטה, הסבריה והתמודדות החוק עמה. רעיונות אלה מהווים מעין שלד על מנת לפתח תלמיד פתוח, מודע, פרשני, בעל סקרנות ורצון לשאול שאלות נוספות שנשארות לעיתים ללא מענה.

עם זאת, ישנו ניסיון ליצור מודעות חברתית בקרב תלמידים, הן לבעיות איתן אנו כחברה, כבית ספר, כמשפחה, מתמודדים. קיים ניסיון להפוך את התלמידים למדעני חברה הערים לסימני מצוקה ותמרורי אזהרה, טרם מתפרצת האלימות החוצה. כמו כן, מנסה התוכנית, לערוך הכרות עם דרכים לצמצום ממדי האלימות והעבריינות ומניעת התמכרויות.

הדגש בתוכנית שנכתבה בתיכון רבין:

1. **עסוק בנושא רלוונטי לתקופתנו והוא האלימות והתוקפנות.** הן בגישות ובמניעים להבנת,

והן בהתמקדות רלוונטית לתרבות הישראלית מודל שנות 2000 ובמיוחד לחברת המתבגרים: אלימות בבתי הספר, אלימות בקרב בני נוער, אלימות במשפחה, אלימות כלפי נשים ואלימות ללא מניע, יפורט בהמשך.

הנושא המרכזי בו בחרנו להתמודד בסיום שנת הלימודים הראשונה לתוך שנת הלימודים השנייה, אלימות ותוקפנות, נבחר על בסיס הרציונל הבא:

החברה המערבית בכלל והחברה הישראלית בפרט, מתמודדות כיום עם תופעת אלימות ההולכת וגוברת. מדי שבוע אנו שומעים על מקרי אלימות נוספים בקרב נערים ונערות, בוגרים ובוגרות. מקרים אלו מצליחים לזעזע בהיקפם ובחומרתם. בניסיון להכיר את התופעה, את מניעי העבריינים ובניסיון לעורר מודעות לתופעה ולמניעתה, בחרנו בנושא זה כנושא מרכזי. נעסוק תחילה בהגדרות ותיאוריות הרבות המנסות להסביר את הגורמים לאלימות. נבחן את הקושי בהגדרות הנובע מכך שהאלימות היא גם תוצאה וגם סיבה, גם גורם וגם סימפטום התנהגותי, גם תופעה אישית וגם קבוצתית. דבר אחד ברור: אלימות גורמת לאלימות. המקור לתופעה הוא בראש ובראשונה התרבות והערכים שעל-פיהם אנו מחונכים. מוקד האלימות הוא במודעות של הפרט לעצמו, בדרך שבה הוא תופס את המציאות ובאופן שבו הוא מעבד את המידע שלו אודותיה ומתרגם אותו להתנהגות. לאחר בחינת מניעי האלימות נעבור לתופעת האלימות בחברה הישראלית.

בשנים האחרונות נוצר הרושם כי האלימות בחברה הישראלית הולכת ומתרחבת, הולכת ומעמיקה. החוקרים את האלימות בישראל סבורים כי צירוף של תופעת התחזקות השבטיות מחד-גיסא והתגברות התופעה של "אני ואפסי עוד" מאידך גרמו להגברת האלימות. זאת ועוד: שחיקת האתוסים שאיחדו את החברה הישראלית כמו "מדינה במצור", "כור היתוך" ו"חברת מופת", שמיתנו והסתירו גילויי אלימות, ומנגד התרופפות הסולידריות, העמקת הפערים והתגברות האגואיזם וההתנהגויות המקדמות את תועלתו של הפרט, הוסיפו להגברת האלימות. כמו כן, מצבי לחץ כמו טרור יומיומי, מגבירים את הסובלנות כלפי אלימות ואת רמת הפשיעה (יפורט בהמשך). חוקרים אחדים סבורים כי: "דרוש לנו אתוס

חדש של דמוקרטיה, פלורליזם ואולי אפילו חברה רב-תרבותית". בהמשך נעסוק בסוגים שונים של אלימות המקושרים ישירות לתיאוריות שנלמדו (כפי שיפורט בהמשך).
ברצון לפתח תלמיד בעל מודעות ומעורבות חברתית הן ברמת הידע וההבנה והן ברמת נכונותו לתרום וללמד אחרים. **לדוגמא, ייחדנו פרק לנושא אלימות מינית ותקיפה מינית** נושא זה אקוטי ביותר לאור ריבוי מקרי התקיפות המיניות לאחרונה, ויש בו חלק יישומי רב ומטרות גם בתחום הפיכת התלמידים לאזרחים ביקורתיים, שומרי חוק, מוסריים ומודעים למעשיהם. אזרחים המפרים את קשר השתיקה סביב נפגעות תקיפה מינית ואונס קבוצתי! הפירוט בע"מ 43-44.

2. התלמיד יכיר בעיות עמן מתמודדת החברה כמו בעיות **התמכרויות לאלכוהול ולסמים**, **הצטרפות לכתות מיסטיות** שמהווים פתרונות לבעיות משמעות, ריקנות וקשיים המלווים את בני הנוער בעידן הנוכחי. התלמיד יכיר את העבריינות הייחודית לנוער, יכיר את החוקים הקיימים (חוק העונשין ובו פקודת הסמים), את תורת הענישה, מטרות הענישה ואמצעי ענישה והבעייתיות בהם. הנושאים ילמדו הן בפרקים בתוכנית הלימודים והן כחלק מנושאים אחרים. מספר דוגמאות: א. החוק לגבי שימוש בסמים או סחר בסמים והעונשים הקיימים ילמדו תחת נושא סמים בקרב בני נוער. ב. נושא הויקטימולוגיה ילמד תחת אלימות במשפחה, האישה כקורבן, יחס מערכות האכיפה, שוטרים ושופטים לקורבנות. כך ילמדו בצורה חווייתית יותר, רלוונטית יותר למתבגרים, וקלה יותר לידיעה, להבנה וליישום.

לסיכום, התלמיד יעסוק בנושאים רלוונטיים שהוא מתחבט בהם ביום ובלילה יתפוך מודע יותר לעצמו. הוא יתפוך לסוכן פיקוח ושינוי על ידי החשיפה לידע לתוכניות המניעה. הבמה שתיתן בכיתה לדון במשמעות החיים, בחיפוש פתרונות, בחשיפת מצוקות תהפוך את התלמיד **אקטיבי** יותר, מודע יותר, ובעל כלים ומיומנויות לבקשת עזרה. הנושאים בהם נעסוק, אינם מנותקים מהמציאות ומחיי היום-יום, כי אם **מקושרים**, רלוונטיים ומקנים כישורי חיים.

להלן השינויים המרכזיים של תכנית הלימודים:

1. הוספה של פרק מרכזי העוסק בנושא **האלימות והתוקפנות** הנפוצה היום בחברתנו, שהפכה אלימה יותר. לאורך כל התוכנית, הן ברמת התיאוריות שנלמדות בכיתה יא' והן בנושאים הנלמדים ביב', יעבור נושא זה על כל היבטיו כחוט השני:
 ילמדו גישות לאלימות ותוקפנות ברמה האישית וברמה החברתית (גורמים המעלים את רמת האלימות של החברה), אלימות נפשית, פיזית ומינית וכן נושאים ספציפיים כמו: אלימות בבתי הספר ונדליזם, מעשי רצח ואלימות ללא סיבה, אלימות במשפחה, חיזור אליים (הרלוונטי

במיוחד בגיל ההתבגרות, על מנת לזהות יחסים פתולוגיים בקשר הזוגי בין הנער לנערה), אלימות כלפי נשים ותקיפות מיניות, התגובה החברתית לאלימות על סוגיה השונים. היכרות עם דרכי התערבות וטיפול באלימות ע"י מערכת אכיפת החוק והכרות עם חוק העונשין בנושא (כמו מתן עונשי מינימום, מתן מאסר בפועל לעברייני מין ועברייני אלימות במשפחה, בהעדר טעמים מיוחדים); טיפול בגברים מכים (מודל ה"בית הפתוח", טיפול בכלא חרמון), יחס שופטים ושוטרים לקורבנות האלימות במשפחה (שהן בעיקר נשים), ויקטימולוגיה (תורת הקורבן), וכן בעיית הסמים בקרב בני נוער על כל היבטיה.

2. התייחסות לתופעות חברתיות עדכניות ולדילמות שמעסיקות את החברה כיום, בעיקר אלימות בין בני נוער על היבטיה השונים:

אלימות מילולית, פיזית, נפשית, אלימות בבית הספר, אלימות סתמית ברחוב, אלימות במשפחה, חיזור אלים (על מנת לפתח נורות אזהרה בראשיתו של קשר זוגי בגיל זה), כתות מיסטיות.

3. הכנסת תורת הענישה, יחס מערכות האכיפה, גם כפרק נפרד ותיאורטי, אך גם כחלק יישומי של הפרקים הנלמדים ביא' וביב'.

לדוגמא, כשילמד נושא **אלימות מינית**, נברר מהי הענישה החוקית הקיימת, מה הן מטרותיה, מה הם עונשי מינימום, והכל באוריינטציה לנושא. בדרך זו, גם יכירו התלמידים חוקים תיאורטיים, אבל באופן ספציפי. ומאחר והנושאים שנבחרו לתוכנית זו, רלוונטיים לחיי היום יום של המתבגרים, יכירו הנערים את אפשרויות הענישה למעשיהם. עקרון ההרתעה, גם ילמד וגם ייושם "למען יראו וייראו", כך גם לגבי חיזור אלים ואלימות במשפחה.

4. הוספה של פרק מרכזי העוסק בנושא **התמכרויות**:

תופעת השימוש וההתמכרות לאלכוהול ואף לסמים, מדאיגה מאד. התופעה נפוצה באיזור השרון. הפרק עוסק בהגדרות, סיבות, אפשרויות טיפול ושיקום. כמו כן נוסף פרק לגבי **כיתות מיסטיות** שגם הן מקנות משמעות מסוימת ופתרונות לחיים בעידן חוסר הודאות. במקביל בתיאוריות פסיכולוגיות לעבריינות, נוספה תורתו של ויקטור פרנקל העוסקת במשמעות קיומית. הוספה של נושא **אלימות ותקיפות מיניות**:

תודגש ייחודיות ההסבר הרואה בעבירות מין לא מימוש דחפים מיניים, אלא **כוחניות, רצון להשפיל, לשלוט** ו"להיות גבר". ילמדו מודלים לבדיקת דילמות יומיומיות שהתלמיד שותף להן וזאת מתוך רצון להפוך את התלמידים למעריכים את התנהגותם הם והתנהגות חבריהם בחברה בה כבר לא ברור מה מוסרי ומה לא בהקשר המיני. כמו כן מתוך נושא אלימות מינית יעלה המודל הבריאי (בנה בריאות ולא רפא חולי) של מיניות בגיל ההתבגרות.

6. שיטת הלימוד חווייתית יותר ותכלול:

- א. **הצבת מטרות** : משותפות למורה ולתלמיד
- חוויה פעילה** : משחק, סרט, תרגיל, קריאה חוויתית של קטעי עתונות, פסקי דין.
- הרצאות של אנשי מקצוע, קורבנות ואנשי אכיפה.
- קריאת ספרים כמו : "אני אנסטסיה" אלונה קמחי, "ההחלטה לרצוח, שעת האפס – יוסי יסעור, ועוד.
- חינוך לסובלנות ושוויון בין המינים.
- ב. **חשיבה רפלקטיבית** : דיון, תובנה, הפריה-הדדית, הפקת לקחים.
- ג. **המשגה והכללה** : זיקה למחקר והסברים מדעיים, קריאת טקסטים והרצאות
- ד. **אבחון צרכים נוספים** : צרכים בתחום הריגושי. לא רק ידע קוגניטיבי תיאורטי, אלא הנחיה בתחום ההתנהגותי והרגשי.
- הבגרות תורכב מבחינה אחת שתערך בסיום יב' (יפורט בדרכי הערכה מסכמות).

3. רקע והסיבות לפיתוח התוכנית

- א. התוכנית החלה ביוזמת משטרת ישראל בשל הצורך לקרב את בני נוער להבנת תפקידי המשטרה בחברה הדמוקרטית (בישראל) מול תופעות פשיעה שונות ובהסתמך על תיאוריות קרימינולוגיות שונות.
- ב. תוכנית הלימודים בקרימינולוגיה פועלת משנת 1991 בבתי ספר תיכוניים ובתיכון רבין משנת 2000, התוכנית עברה רענון ושינויים בהתאם לצרכים שעלו בתיכון רבין : בתוכנית מתוקנת זו נוספו פרקים נרחבים העוסקים בחומרים פסיכואקטיביים וכתות מיסטיות, וכן נושאים נוספים כמו הלוגותרפיה (חיפוש משמעות רלוונטי ביותר לנוער בביה"ס) ופנולוגיה. זאת לאור רלוונטיות למציאות העכשווית המעסיקה את בני הנוער בכ"ס ואיזור השרון. בנוסף, נעשה נסיון לעדכן את התוכנית, לרעננה ולהוריד את העומס הבלתי אפשרי שנוצר עקב השילוב בין פרויקט "נאמן חוק וסדר" לבין עבודת היח"ל החמישית במדעי החברה. שתי עבודות אילו שהיקפן גדול יצרו עומס כמעט בלתי אפשרי על התלמידים וגם על המורה.
- ג. בשנים האחרונות הולכת וגוברת המודעות לחשיבותו ומקומו של בית הספר כגורם הגנה, תמיכה וסיוע למתבגרים. המתבגרים הנמצאים בתהליכי שינוי מואצים וחיים בחברה מורכבת ומשתנה עשויים להיקלע לעיתים קרובות למצבי לחץ, דחק וסיכון. מציאות זו מחזקת את הצורך בהרחבת תכניות העוסקות בידע, ערכים ובמניעה, כחלק ממדיניות קבועה של ביה"ס. התוכנית תורמת ידע רב לתלמידים ותורמת להעלאת מודעותם העצמית והחברתית. התלמיד הופך אקטיבי יותר ואף

עוזר לצוות החינוכי לאתר תלמידים בסיכון ובמצוקה. כמו כן לומד התלמיד למצוא מקורות אפשריים היכולים לעזור לו וסימנים מוקדמים לזיהוי בעיות. בנוסף, לאור ריבוי אלימות מילולית ופיסית, בין התלמידים לבין עצמם, בין התלמידים לצוות, ולאור מקרי וונדליזם ומצבי חירום שלא היו מוכרים לפני שנים מעטות, ביקש ביה"ס לבנות תוכנית שתעלה למודעות את בעיית האלימות, התוקפנות, שורשיה, מקורותיה והדרכים לפתרונה.

4. רציונל התוכנית – התפיסה הרעיונית

- א. בבסיסה של התוכנית עומד רעיון של הפעלתה במסגרת תחום מדעי החברה. במסגרת זו מדגישה התוכנית את הקשר בין שלושת התחומים המרכזיים: סוציולוגיה, פסיכולוגיה וקרימינולוגיה. כמו כן גם מקצועות נוספים כמו: משפטים וכד'.
- ב. התוכנית מיועדת להקנות את מונחי היסוד של המדעים ואת התיאוריות העיקריות בקרימינולוגיה. כלומר, פריסה רחבה של ידע תיאורטי, החל מהגישות הקלאסיות וכלה בתיאוריות עדכניות. התוכנית מתייחסת למערכת אכיפת החוק במיוחד בתחום יחסי קהילה-משטרה, הבא לידי ביטוי במודל השיטור הקהילתי ובמשמר האזרחי.

5. החברה וצרכיה

1. לימוד נושאי הקרימינולוגיה מקנה לתלמידים מערכת ערכים ומיומנויות המחזקות אצלם את מחויבותם למרכיבים המרכזיים של מערכת אכיפת החוק בחברה דמוקרטית.
2. תלמידים בגיל ההתבגרות נתקלים בחיי היומיום בתופעות כמו אלימות בבתי ספר, שימוש באלכוהול ובסמים, גראפיטי, השחתת ציוד, דפוסים לא בריאים של מערכות יחסים, הצטרפות לכתות מסטיות. מכאן שהרחבת הידע בתחומים אלו, תורמת ישירות להתפתחותם כאזרחים מודעים ושומרי חוק. התלמידים משמשים כ"נאמני חוק" בבית הספר, כמו כן, התוכנית שואפת לטפח תלמידים בעלי רמה גבוהה יותר של רגישות חברתית וגילוי אזרחות טובה.
3. מגמת לימודים זו, תורמת לפיתוח קשרי גומלין חיוביים בין מערכות האכיפה ומוסדות הטיפול לבין התלמידים. מפגש עם אנשי מקצוע מספק עניין, מהווה חוויה לתלמידים וכן מאפשר הבנה טובה יותר של החומר התיאורטי הנלמד.

6. התלמיד וצרכיו

- א. צורך קוגניטיבי – התוכנית תורמת לידיע התחום העבריינית והאלימות וגורמת לתלמיד להיות משכיל יותר בתחום. ידע תורם להבנת מציאות למניעה וחיפוש פתרונות.

ב. צורך רגשי – התוכנית תורמת לתחושת ההזדהות של התלמיד. שיתוף והעצמת התלמיד עתידה ליצור בקרב התלמיד תחושת שביעות רצון, תחושת שייכות וגאווה בית ספרית ותוך מגמתית.

פירוט הקשר בין צורכי תלמידי תיכון רבין כפר סבא לארגון תכני התוכנית :

בית חינוך תיכון על שם יצחק רבין נוסד בשנת 1996 כתיכון העיוני הרביעי בכפר סבא. מרבית התלמידים הם תושבי העיר כפר סבא. בתיכון לומדים גם תלמידים מכוכב יאיר, אלפי מנשה, גינות שומרון, קרני שומרון ורמות השבים. שאר התלמידים מתגוררים בפנימיות בכפר סבא ומגיעים מישובים וערים ברחבי הארץ. מרבית התלמידים הם בני המעמד הבינוני, אך בביה"ס גם תלמידים משכבות אוכלוסיה נמוכות. מכאן שהבחירה להתמקד בתיאוריות להבנת אלימות ועבריינות התבססו על בעיות הקשורות לאוכלוסיה מגוונת זו וכן על ייחודיות העבודה מול נוער החווה לחץ חברתי, חיפוש משמעות, חיפוש ריגושים ועוד ומחפש פתרונות באלימות, התמכרויות, כתות.

תלמידים ממעמד בינוני וגבוה :

משבר הסמכות ההורית בבתים רבים ההורים עסוקים במיצוי אישי, שני ההורים פיתחו קריירה והילדים נמצאים מרבית היום לבדם מגיל צעיר. בשל כך מתמודדים הילדים רגשית, כמעט לבדם עם בעיותיהם. ננורים מקדישים פחות לצרכים אקספרסיביים של ילדיהם והילדים חווים חסכים רגשיים (תיאוריות פסיכולוגיות המתמקדות ביחיד ובמשפחה) – על רקע קשיים רגשיים, אנו נתקלים בבית הספר יותר ויותר בבעיות ואירועי חירום.

בנוסף, ישנם תלמידים המגיעים ממסגרות משפחתיות חדשניות וממסגרות בעלות אידיאולוגיה מתירנית **במשפחה** – ישנם תלמידים החיים בדפוסים של משפחות חדשניות. לעיתים האם או האב חיים עם בני זוג מתחלפים. ישנם תלמידים שלהם אחים משותפים רק מהורה אחד. התחלופה המהירה של בני הזוג, לעיתים, גורמת לחוסר יכולת בהזדהות הילד והמתבגר עם האדם המתחלף, תופעה שעתידה לתת אותותיה בעתיד בבעיות התנהגות ואלימות.

משפחה ערש או הרס? (לוי, 1999) – על פי מחקרים נמצא קשר בין ילדים הגדלים במשפחות מתירניות לבין סיכון להפרעות התנהגות, לאלימות ולעבריינות. ילדים שחונכו ללא גבולות ודרישות גדלו לעיתים קרובות ללא תחושת ערך, עם יכולת מועטה לשאת תסכול ומחסור מוחלט בכיוון פנימי. החוסר בגבולות ובדרישות הוכח כפוגע ומעוות לא פחות מן הסמכותיות הנוקשה ביותר.

עבריינות ואלימות כתוצאה מפנאי, מהעדר אויב חיצוני או ערכים משותפים ומחיפוש אחר גירויים ותחליפים לא מציאותיים – התיאוריה של דאונס ורוט ותיאוריות סוציולוגיות אחרות על עבריינות בקרב בני מעמד בינוני-גבוה, מתאימה לתלמידי בית הספר שרובם מגיעים מרקע זה. לעיתים מתפתחות תחושות של

ניכור, תסכול, מחאה, המתבטאות במעשי אלימות כמו וונדליזם או גרפיטי האופייניות גם למעמדות אלו. דרך תיאוריות אלו והקישור לתסכול-תוקפנות ניתן לנסות לאתר את בעיות התקשורת כאמצעי לפתרון הבעיות בין התלמידים לביה"ס ולחברה.

"אובדן הילדות" והחשיפה לאמצעי תקשורת שכמעט אינם מסתירים דבר ורוויים באלימות, הנגישות לאינטרנט הן בבתי תלמידנו והן בביה"ס מאפשרת להגיע למידע שלא תמיד מעובד ומובן על ידי התלמידים כראוי – מכאן הקשר לתיאוריות שעוסקות בתוקפנות נלמדת ולתיאוריות למידה חברתית.

תלמידים ממעמד בינוני - נמוך

ההגירה לישראל של שנות ה 90 מובילה לעבריינות זוקא של בני הדור השני בבית ספרנו ישנם בעיקר מהגרים מברה"מ לשעבר. הכרות עם תיאוריות קונפליקט כמו "התנגשות תרבויות", חסימת הזדמנויות לגיטימיות, תיאוריות אנומיה חברתית, והצעה לפתרונות כמו: קליטה איטית והדרגתית, תוך הפנמה איטית והדרגתית של הערכים החדשים. חשיפה לערכים ומינהגים של המהגרים, שילוב הדדי של ותיקים ומהגרים (פרויקט המתבצע אצלנו בביה"ס במסגרת מעורבות בקהילה) - כל אלו לא רק מעוררים מודעות לבעיות, אלא גם תורמים להכרת דרכי פתרון וליישומן.

מצבים של מתח חברתי כמסביר פשיעה - הכוונה היא ללחצים לפשיעה הנגרמים על ידי **מבנה החברה**. אותו מבנה חברתי המתנגד רשמית לפשיעה, מפעיל לחץ על אנשים בחברה לפעול בצורה סוטה, המנוגדת לחוק. אלברט כהן עסק בתת תרבות עבריינית ובפשיעתם של בני מעמד נמוך. הוא טען כי עבריינות היא תוצאה של הפער בין נורמות המעמד הבינוני (עליו מושתתת החברה הרחבה) ליכולת של הנערים ממעמד חברתי – כלכלי נמוך, להגיע להישגים על פי נורמות אלו. הנערים עוברים תהליך שבסופו הן מתקבצים ומגשימים את דרכם לכנופיה עבריינית, זאת לאחר שחוו תסכול, חוויות כשלון וזלזול על ידי בני המעמד הבינוני בעקר בבית הספר. תחושת היותם שווים פחות גורמת להם להתנהגות "אנטי" חברתית ועבריינותם אלימה. לעיתים הם גם "בורחים" מהמציאות ומתמכרים לסמים. בתיכון רבין ישנם נערים שהגיעו מאזורים חלשים יותר בנסיון לקדמם (כמו חלק מתלמידי הפנימיות – נאמר בהסתייגות על מנת שלא לתייג), המפגש עם בני המעמד הבינוני לא תמיד מצליח. גם אם מצליח, יוכלו תלמידים אלו, על ידי לימוד התיאוריות, להכיר את הבעייה ולהיות סוכני שינוי באיזור מגוריהם.

תלמידים רבין החיים במדינת ישראל

מצבי לחץ חברתיים כמו פיגועים, חשיפה לגופות ולמוות, לעיתים מעלה את רמת הסובלנות לאלימות. כפר סבא, בהיותה קרובה לשטחי "הרשות הפלשתינאית" היתה חשופה לא אחת, בשנים האחרונות, לפיגועים. הדבר גורר לחץ שלעיתים מוצא פורקן באלימות. ועל כך הרחבנו בחומר הלימוד, ובמחקרים עדכניים. תלמידי מורחב קרימינולוגיה, הם תלמידי מדעי החברה שבוחרים במורחב זה בכיתה יא', רובם לומדים מקצוע מורחב נוסף. אין אפשרות לאפיינם כמתקשים או כמצטיינים, רמתם ממוצעת. התוכנית נלמדת במשך שנתיים על פני 4 שעות שבועיות כחלק מ 8 שעות שבועיות של מורחב מדעי החברה.

7. מטרות התוכנית

7.1 מטרות בתחום הקוגניטיבי

- (1) התלמיד ידע ויבין עובדות, מושגים, עקרונות, תופעות ותהליכים הקשורים בתופעת העבריינות, הן ברמת הפרט והן ברמת תופעות פשיעה חברתיות.
- (2) התלמיד ינתח אירועי פשיעה ברמה התיאורטית, תוך התייחסות לתיאוריות קרימינולוגיות שונות.
- (3) התלמיד ינתח את תופעת הפשיעה בקרב אוכלוסיות מוגדרות (מהגרים, נוער וכד').
- (4) התלמיד יישם את הידע התיאורטי לניתוח אירועי פשיעה בחברה הישראלית.
- (5) התלמיד ידע ויבין את מערכת אכיפת החוק בישראל.
- (6) התלמיד ידע ויבין חלק מן החוקים במדינת ישראל.
- (7) התלמיד ינתח אירועים חברתיים תוך יישום החומר שלמד ויקשר בין תופעות מתוך ראייה ביקורתית.
- (8) התלמיד יחבר ויצרף (יצור סינתזה) בין תחומי הדעת אותם ילמד : קרימינולוגיה, סוציולוגיה, ויקטימולוגיה.

7.2 מטרות בתחום הריגושי-ערכי

- (1) התלמיד יגלה עמדה חיובית כלפי הקהילה.
- (2) התלמיד יגלה עמדה חיובית כלפי סוכני הפיקוח בחברה.
- (3) התלמיד יגלה עמדה חיובית כלפי שלטון החוק במדינת ישראל.
- (4) התלמיד יגלה מודעות לגבי מניעי התנהגותו הגלויה והסמויה.
- (5) התוכנית תפתח קבוצת תלמידים המחויבת לשמירה על החוק.
- (6) התוכנית תפתח קבוצת תלמידים אשר תתרום ליצירת אקלים בטוח בביה"ס.

7.3 מטרות בתחום המיומנויות

- (1) התלמיד ידע לזהות משתנים שונים (תלויים, מתווכים, בלתי תלויים).
- (2) התלמיד ידע לקרוא נתונים סטטיסטים ולהבין מגמות שונות בתחום הפשיעה.
- (3) התלמיד יפתח שימוש מושכל בספרות עזר ומקורות ביבליוגרפים על מנת לתמוך בנושא הנלמד.
- (4) התלמיד יפתח שימוש מושכל במקורות מידע נוספים: אתרי אינטרנט, מטלות מתוקשבות וכד'.

- (5) התלמיד ינתח תהליכים המובילים להופעתן של הפרעות התנהגות שונות וידגים צורות התמודדות והטיפול בהן.
- (6) התלמיד יישם את חומר הלמידה במקרים חדשים שלא נלמדו כמו סרטים, כתבות עיתונות וכד'.
- (7) התלמיד יפתח יכולות להגשת דוחות סרטים.
- (8) התלמיד יפתח אחריות אישית לניהול עבודתו תוך שמירה על לוח זמנים שנקבע מראש. (סגנון ייחוס פנימי).
- (9) התלמיד יפתח חשיבה רפלקטיבית – על עצמו כאזרח ועל מניעי התנהגותו.
- (10) התלמיד יזהה אצלו נקודות חוזק ונקודות חולשה על מנת לקבוע מטרות לשיפור.

7.4 מטרות ערכיות

התלמיד יפתח עמדות, ערכים מודעות למצוקותיהן של קבוצות שונות בחברה הישראלית

8. תפיסת המורה בתיכון רבין אל מול חזון בית הספר

חזון בית הספר :

בית חינוך תיכון ע"ש יצחק רבין שואף להיות בית ספר מוביל בתחום הלימודי, הערכי, החברתי והאקלימי.

1. בית הספר שואף לספק לתלמידיו סביבת למידה רב מימדית, שתפתח בהם אינטליגנציות מרובות ותלויות הקשר בתחומי : הלמידה, הטכנולוגיה, הכלכלה, החברה והתרבות.
2. בית הספר שואף לקיים אורח חיים דמוקרטי, שמתבסס על **שתוף ודיאלוג**. זו הקדימות הבית ספרית, שוויון הזדמנויות למיצוי היכולת, לקידום אישי ומעורבות בסביבה (פנים וחוץ ביה"ס) (מורים ותלמידים).

רציונל :

כדי שבית הספר יפעל בהצלחה, הוא מאמץ עקרונות דמוקרטיים :

1. שתוף מורים
2. שתוף תלמידים והורים
3. סגנון קבלת החלטות מתוך ביזור סמכויות, אליו מתלווים סמכות ואחריות, אפקטיביות ופתרון בעיות מהיר.

מחקרים שעסקו במנהיגות בית ספרית מצאו, **שמורים** אוטונומיים, השותפים בתהליך קבלת החלטות בביה"ס, המעורבים יותר בביצוע ובמשוב – תורמים תרומה חיובית יותר לבית הספר. מידת האפקטיביות שלהם בעבודה, גדלה. איתה גדלה גם תחושת השייכות לביה"ס. משתפרים היחסים בתוך הצוותים ובתוך כך גם האקלים הבית ספרי משתפר וגדלה תחושת שביעות הרצון ממקום העבודה, תחושת המחויבות ומידת האחריות.

מחקרים שעסקו באפקטיביות של בתי הספר העלו, שהישגי **התלמידים**, תחושת השייכות שלהם לביה"ס ושביעות רצונם עולים כאשר הם חשים שהמורים מכבדים אותם, מאמינים ביכולתיהם, מצפים להישגים גבוהים ומשתפים אותם בעשייה הבית ספרית.

8.1 תפקידי המורה – בתחום הלימודי

1. המורה ישמש כמנחה ויפתח מיומנויות על מנת להדריך את התלמידים בהתאם לעולמם הפנימי לנושאים הקשורים בקרימינולוגיה ומדעי החברה.
2. המורה יהיה בעל סמכות ואחריות לגבי עבודתו ולגבי תפקוד תלמידיו והישגיהם.
3. המורה יעקב באופן מסודר ועקבי אחר תפקוד תלמידיו והישגיהם ויעמוד בקשר של דיווח והיוועצות עם המחנכים והורי התלמידים.
4. המורה יקיים שיח עם תלמידיו, באופן שיטתי ומסודר, על מנת להיות ער לתהליכי הלמידה.
5. המורה יספק לתלמידיו חיזוקים חיוביים ומשובים ביחס לתפקודם והישגיהם, יקרין להם ציפיות גבוהות ואמונה ביכולותיהם ובחשיבות של מחויבות וקבלת אחריות על תפקודם והישגיהם וישמש דוגמא ומודל לחיקוי.

מורים - מטרות בתחום הערכי

- תפיסת העולם הדמוקרטית היא הבסיס הערכי עליו מושתתת עבודת בית הספר.
1. להכשיר את התלמיד להיות אזרח, אדם מוסרי, המכבד את הזולת, בעל ערכים תרבותיים אוניברסליים ויהודים, המופנמים בהתנהגותו. בעקר כשתחום העיסוק הוא נושאים חברתיים ואישיים (אינטליגנציות מתחום החברה והתרבות).
 2. להכשיר את התלמיד ללמידה ופעילות חברתית שיתבססו על עקרונות של שיתוף ודיאלוג.
 3. לזמן לתלמיד ולמורה שוויון הזדמנויות למיצוי היכולות, לקידום אישי ולמעורבות.
 4. לחנך להכרה בשלטון החוק במילוי חובות ובקבלת זכויות.
 5. לזמן לתלמידים מסגרת לשיחה עם המבוגרים כדי לנהל רגשות, לתעל כעסים ותסכול, לקבל משוב.
 6. להקנות (מורה ותלמיד) מיומנויות של תקשורת בינאישית, דיאלוג, פיתוח שיחה דיון, ויכוח ודיבור ומו"מ, ריבוי מצבים של win win, אסרטיביות, גישור.

מורים – מטרות בתחום אקלים חינוכי מיטבי -

1. המורה ידאג ליצור אקלים פתוח ובטוח, במיוחד כשעוסקים בנושאים רגישים.
2. המורה ידע להעצים את כוחם של התלמידים ולהתייחס אליהם בכבוד על מנת ליצור תחושה משתפת המקטינה תחושת תסכול (העלולה לגרום לתוקפנות).
3. המורה ידע לנתב מחאה לאפיקים מקובלים שיהוו שסתום לפריקת לחצים.

מטרות אלו של ביה"ס בתפיסתו את המורה משתקפות בתוכנית כפי שנכתבה. הקשר בין התלמיד למורה ישיר ובלתי אמצעי. נושאי התוכנית מאפשרים הזדמנויות למורה ליצור קשרים קרובים עם התלמיד ולהכשירו להיות אדם מוסרי המכבד עקרונות הומניסטיים. התוכנית מאפשרת למורה להנחות תלמידים, לספק להם חיזוקים תוך שיתוף ודיאלוג. היא מאפשרת מתן אחריות אישית וסמכות לתלמידים, הזדמנות למצות יכולת אישית ולקידום אישי.

בין המדדים להצלחה, מבקש תיכון רבין :

1. להוריד את מספר התלמידים הנוקטים באלימות, כדרך של פתרון קונפליקטים וסכסוכים.
2. להוריד את הפגיעה ברכוש ביה"ס ועליה ברמת הנקיון הסביבתי.
3. לגרום לעליה בתחושת שביעות הרצון בקרב התלמידים, הורים ומורים מביה"ס. תחושת שייכות, גאווה יחידה, אוזן קשבת, גמישות, כללים ברורים, הגינות שוויון.
4. תכניות לימוד והעשרה : בנושאים כגון : גישור, כמת ויכוחים, מפגשים עם אכלוסיות שונות מחוץ לביה"ס, תקשורת בינאישית, קבלת החלטות, אסרטיביות, מניעת שימוש בסמים, אלכוהול, אקטואליה, תרבות יהודית.

9) שילוב המגמה ומספר יחידות הלימוד

- א. תוכנית הלימודים בקרימינולוגיה מהווה 2 יחידות לימוד בצירוף עם דיסציפלינה נוספת במסגרת של 5 יח"ל במדעי החברה.
- ב. סה"כ יילמדו 180 שעות בפריסה לשנתיים.
- ג. שתי יחידות הלימוד בקרימינולוגיה ישולבו במערך 5 יחידות לימוד של מדעי החברה בצירוף עם 2 יח"ל בפסיכולוגיה
- ד. יחידת הלימוד החמישית (העבודה האישית) תהיה במסגרת מדעי החברה ותכלול נושאים קרימינולוגים או פסיכולוגים.

*** צרוף התוכנית לפסיכולוגיה :**

קרימינולוגיה - מטרת הלימודים היא להקנות ידע בסיסי בתחומי ההוייה האנושית הנורמאלית והסוטה. במסגרת זו נסקרות ההתנהגויות הסוטות לסוגיהן, נדונות התיאוריות האמורות להסבירן ונשקלות הדרכים למניעתן. זהו תת תחום של מדעי החברה העוסק בעניינים ובסיטואציות חברתיות הקשורות בהתנהגות סוטה ובפסיכולוגיה של הפשיעה.

על פי שוהם ואחרים (1987) הקרימינולוגים הם מלכים ללא מלכות. זאת מכיוון שהקרימינולוגיה שואבת את מושגי היסוד שלה ואת שיטותיה מהמדעים העוסקים בהתנהגות האדם. העבירה היא קודם כל צורת התנהגות אנושית הכלולה בתחומי עיסוקן של הפסיכולוגיה ואף הביולוגיה. בהיותה סטייה חברתית הרי היא שייכת גם לתחום הסוציולוגיה והפסיכולוגיה החברתית. בנוסף ישנה השקה גם לתחום החוק הפלילי, לכן מטפלים בה גם עורך הדין, השופט והשוטר. למעשה, הקרימינולוגיה מושתתת על תיאוריות מתחום מדעי החברה ועוד. מכאן, ובהיותה חלק ממדעי החברה וההתנהגות, ההשקה לתחומי דעת כמו סוציולוגיה, פסיכולוגיה ומשפטים, רק תורמת להבנת הקרימינולוגיה.

הקישור וההשקה לסוציולוגיה : מאחר והמושגים הבסיסיים להבנת התנהגות אנושית המוגדרת נורמלית והתנהגות אנושית המוגדרת (לעיתים שרירותית ע"י המגדיר) סוטה, מקורם בסוציולוגיה. חשוב שהתלמידים יבינו מהי תרבות, מהם מרכיביה, מהם ערכים ונורמות ומהן התיאוריות השונות (פונקציונליסטית, קונפליקט, אינטראקציה סימבולית) המנתחות את התהוותה של התרבות. על מנת להבין שסטייה היא פרי הגדרה חברתית, היא יחסית ומשתנה בהתאם למקום, לזמן ולהקשרים החברתיים – תרבותיים, ושהקרימינולוגיה אינה זהה בכל תרבות, שהרי בכל תרבות החוקים, הפשע, כללי **המוסר** והמוסכמות החברתיות הם שונים, רצוי שהתלמידים יכירו את תחום הדעת הסוציולוגי.

הקישור וההשקה לפסיכולוגיה : הבנת התנהגות האדם, בין שהיא נורמלית ובין שהיא אנורמלית, היא מתחום עיסוקה של הפסיכולוגיה. נסיון להבנת התנהגות האדם ונפשו נעשה בפסיכולוגיה. הקרימינולוגיה מתבסס על תיאוריות אלו על מנת לנסות ולהסביר מה מביא אדם לאלימות ותוקפנות ומה מביאו לידי עבריינות. הבסיס הוא תיאוריות פסיכולוגיות שחלקן נלמדות במסגרת הפסיכולוגיה. אולם הקרימינולוגיה עושה בהן שימוש כבסיס להבנת "מבנה העל", להבנת התפתחות אנורמלית של הפרט. בהתייחס להערכתכם, סעיף 5.2 (ב), אין נגיסה או חזרה אלא שימוש בבסיס הפסיכולוגי. כך לדוגמא במקרה הפסיכואנליזה : התיאוריה הפסיכואנליטית משמשת כבסיס להבנת אישיות עבריינית שבה "סופר אגו נוקשה" או "חללים בסופר אגו" או "אישיות פסיכופאטית". מאחר ואישיות בפסיכולוגיה ויותר מכך פסיכולוגיה התפתחותית שעוסקת בשלב הפאלי (שהוא ע"פ הפסיכואנליזה, שורש הבעיה) נלמדים רק בכיתה יב' בפסיכולוגיה, ישנו מבוא לפסיכואנליזה, שהרי לא ניתן לבנות את הגג כשאין בסיס. התכנים נבדקו על ידי המורה לפסיכולוגיה אצלנו, וגם לדעתה, הם יכולים לתרום לתלמידים להבנת החומר בפסיכולוגיה, ואין נגיסה. ולהפך, אם למידה חברתית בהבט הפסיכולוגי הטהור ילמד קודם בפסיכולוגיה, נוכל להשתמש בבסיס זה להבנת למידת אלימות או תוקפנות בקרימינולוגיה.

10) אסטרטגיות ההוראה-למידה בתוכנית

- הדגש בדרכי ההוראה יושם על למידה חוויתית, המאפשרת לא רק לדעת ולהבין אלא גם **ליישם ולנתח** (על פי הטקסונומיה של בלום).
- א. מגמת הלימוד תכלול את המרכיבים הבאים:
1. הרצאות ולימוד פרונטלי של מורת המגמה לקרימינולוגיה
 2. הרצאות מקצועיות של : נציגי מערכת אכיפת החוק (שרות בתי הסוהר, בתי משפט) ונציגי מערכת התיקון (פקידי סעד, קציני מבחן, קציני בקור סדיר, עו"ס, נציגי עמותות כמו ע.ל.מ.).
 3. שימוש באביזרי הוראה מגוונים : קלטות וידאו, סרטי קולנוע וטלוויזיה, ספרי קריאה, כתבות עתונות, הממחישים את חומר הלימוד.
- לדוגמא : **באזו**, הסרט על רציחתו של נהג המוניות, דרק רוט ז"ל, הממחיש את התיאוריות הפסיכולוגיות לעבריינות - דוח צפיה ומשיבון לדוגמא, מצ"ב בעמוד 57.
- רצח ללא מניע** רציחתו של הנער אסף שטיירמן- בנוסף לעבודת החקירות במשטרה, מגבלותיה ובעיותיה, ממחיש מהי אישיות פסיכופאטית .
- "חומות של תקווה"** הממחיש את המאסר, בעיותיו ברמת הפרט, קבוצת האסירים, קבוצת הסוהרים ושירות בתי הסוהר. כמו כן ממחיש מבנה של ארגון כוללני (גופמן), סטטוסים, סמלי סטטוס, מכאובי מאסר, המתת ה"אני", ומושגים רבין ונוספים הנלמדים בפנולוגיה.

מבט שני – שיקום מסמים – המדגים הלכה למעשה, מהו השיקום על פי הקרימינולוג קרייסי. כמו כן מתייחס לבעיית נגע הסמים והקשר לזנות.

מבט שני – נשים רוצחות – המדגים סוג מסויים של עבריינות נשים.

מבט שני – על קליטתם של מהגרים מאתיופיה ומחבר המדינות המדגים את תאוריית התנגשות התרבויות.

הנאשמים – הממחיש את גישת התיוג, את התהליך הסמולטני ע"פ ג.ש. שוהם ואת המושג "קרקע מכינה" – מ. אדד. כמו כן מתייחס לנושא אונס ותקיפות מיניות.

שקפים, קטעי עיתונות, אתרי אינטרנט (אתר משטרת ישראל, אתר בתי המשפט, אתר שירות בתי הסוהר, אתרי נעמת, מקום, ויצו ועוד), ירחונים (מראות משטרה, מגמות ועוד), פסקי דין (כמופיעים בבליגרפיה).

4. **סיורים מקצועיים**: מוסד תיקון וגמילה מסמים, בית סוהר אשמורת/חרמון, בית המשפט, מוסד לעבריינים צעירים. (הסיורים יבחרו בהתאם לרלוונטיות באותה שנה).

נוהל יציאה לסיור לימודי

1. לפני הסיור תינתן לתלמידים סקירה ע"י מורה המגמה או ע"י נציג מהמוסד על מהות הסיור.
2. תוסבר חשיבות הסיור לתלמידים והקשרו לתוכנית הלימודים.
3. יוסבר לתלמידים שהסיור הינו חלק מתוכנית הלימודים והם ייבחנו עליו במסגרת הבחינות.
4. לפני הסיור בבית סוהר/ מוסד נעול תודגש חשיבות הופעת תלמידים נאותה ויוגדרו מראש כלל האיסורים וההיתרים הנהוגים במקום.
5. בסיום הביקור יונחו התלמידים להגיש דף סיכום ביקור בהתאם לשאלות שינתנו מראש ע"י מורה המגמה.
6. בסיום הסיור תיערך שיחת סיכום במקום לצורך קבלת היזון חוזר מידי הנוכחים (בנוכחות המארחים).

ב. כל הפריטים הנ"ל ישולבו בתוך מערך השיעורים שיפורט בהמשך ויהוו חלק בלתי נפרד ממערך הלימוד, כולל התייחסות לכך בבחינות.

ג. בכיתה יא ילמדו תיאוריות בקרימינולוגיה (תיאוריות ראשוניות). ובכיתה יב' נתחיל לפתח נושא התיאוריות (כולל החדשניות) ונושא האלימות והתוקפנות עמם מתמודדת החברה הישראלית, נושאים אלו מורכבים יותר, דורשים בגרות רבה יותר, ומבוססים על התיאוריות שנלמדו בתחילה.

פריסת התוכנית על פני שנות הלימוד: פירוט נושאי הלימוד החל מעמוד 22.

*הערה – המואר בצהוב – הנושאים החדשים שנוספו לתוכנית באוקטובר 2010. כל יתר הנושאים מופיעים בתוכנית שקיימת היום ונבדקו בעבר.

תוכנית הלימודים לכיתה יא

מספר סידורי	הנושא	ש"ש
	נושאים:	
1.	מבוא לקרימינולוגיה הגדרת הפשיעה ומושגי יסוד	2
2.	תיאוריות ביולוגיות ופיסולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – "האסכולה האיטלקית", לומברוזו וה"עבריין מלידה"	2
3.	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים במבנה האישיות – הפסיכואנליזה – מבוא, ממדי אישיות, שלבים פסיכוסקסואלים, קבעון לשלב האנאלי והפאלי – כמסביר אלימות ותוקפנות, אלימות כתוצאה מהתקה, עבריינות באופן כללי על פי הגישה - הסבר כללי של חוסר הזדהות עם האב בשלב הפאלי – חוסר הפנמת הסמכות במשפחה המתפתחת לחוסר הפנמת הסמכות בחברה, קרי, החוק.	4
4.	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים במבנה האישיות – הפסיכואנליזה – הסבר העבריינות: "אני חלש", בעיות באני העליון: "אני עליון נוקשה", חלק חסר באני העליון / חללים, לקונות באני העליון, אישיות פסיכופאטית (חוסר הזדהות משמעותית) ומאפייניה, פרורסיות	3
5.	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים במבנה האישיות – הפסיכואנליזה – חסכים – חסך אב, חסך אב	1
6.	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – המרד הזכרי, פרסונס	1
7.	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – תורת הלמידה ההתנהגותית (ביהייורליזם), התניה קלאסית, פאבלוב, התניה אופרנטית, סקינר.	5
8.	אסימוני החופש – ניסוי חינוכי המוסד סגור לעבריינים צעירים המבוסס על הגישה הביהייוריסטית.	3
9.	תיאוריות פסיכולוגיות – ויקטור פרנקל לוגותרפיה	4
10.	השוואה בין הגישות להסבר העבריינות + סרט מסכם – באז (דוח צפיה + משיבון- מצ"ב, עמ' 57)	2
11.	המשפחה ועבריינות: המשפחה ותהליך הסוציאליזציה כגורמי עבריינות	4
	סרט מסכם – קשר בין התעללות במשפחה לתוקפנות ועבריינות – אנטואן פיישר או "קח את עיני"	2
12.	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות – הגישה הפונקציונליסטית לסטייה - עבריינות כתוצר של מבנה חברתי מבוא + אנומיה וסטייה חברתית, אמיל דורקהיים	3
13.	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות – אנומיה אישית, מרטון	3

4	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות – גישות סביבתיות והקשר לפשיעה - אסכולת שיקאגו שאו ומק-קיי, תיאורית ה"חלונות השבורים", וילסון וקליד	14.
3	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות – תיאורית הפעילויות השגרתיות, פאלסון וכהן	15
4	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - הגירה ופשיעה	16.
5	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות -התחברות דיפרנציאלית – סאתרלנד	17.
1	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - שיקום ע"פ קרייסי + סרט מסכם שלצידו תרגיל	18
1	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - טכניקות ניטרול סייקס ומצא	19
2	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - תת תרבות עבריינית – הסבר כללי	20
4	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - אלברט כהן – תת תרבות עבריינית	21
2	תיאוריות סוציולוגיות לאלימות ועבריינות - תת תרבות הנובעת מפנאי – דאונס ורוט ועבריינות בני טובים	22
3	תיאוריות פיקוח ובקרה – הירשי + דיניץ ורקלס	23
5	גישת התיוג	24
3	התהליך הסימולטני על פי שוהם ו"קרקע מכינה" ע"פ אדד + מחקרו של שוהם תיוג הנערה וזנות	25
8	ביקור במוסד לעבריינים צעירים או במוסד גמילה מסמים (רטורנו)	26
2	פנולוגיה ומהות הענישה	27
4	מטרות ענישה הרתעה, תיקון טיפול ושיקום, מניעה הגבלה והרחקה, נטילת כושר, נקם ותגמול	28
4	המאסר היבטים היסטוריים והמאסר מודרני ובעיותיו	29
94 שעות כ 53% מהחומר		סה"כ

תוכנית הלימודים לכיתה יב

ש"ש	הנושא	מספר סידורי
5	הפסיכולוגיה האינדיווידואלית – אלפרד אדלר	30
2	אלימות תוקפנות ומניעיהן – מבוא + הגדרת מושגים	31
4	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: התיאוריה הפסיכו-דינאמית: תוקפנות מולדת – מבוא + הסברים.	32
3	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: התיאוריה הפסיכו-דינאמית: תוקפנות מולדת – מחקרים להמחשת התיאוריה: אמריגו פארינה, גון קלהון, זימברדו. בנוסף יקושר לתיאוריות הביולוגיות והפסיכואנליזה.	33
3	אלימות, תוקפנות ומקורותיה – הקשר בין כרומוזומים ותוקפנות	34
5	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: תיאורית תסכול תוקפנות – תיאוריות ומחקרים	35
5	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: תיאורית תוקפנות נלמדת	36
4	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: הקשר בין מצבי לחץ חברתיים לעליה ברמת האלימות בחברה	37
3	אלימות, תוקפנות ומקורותיה: תיאורית תוקפנות נלמדת גורמי חיברות ואלימות	
1	אלימות בחברה הישראלית	
5	אלימות מינית ותקיפה מינית	
7 (48)	ביקור בכלא	38
	פרקים שלמים שנוספו -	
2	חומרים פסיכואקטיביים – מושגי יסוד	39
5	חומרים פסיכואקטיביים – תלות והתמכרות ושימוש	40
2	חומרים פסיכואקטיביים – מעגל ההתמכרות ומועדות להתמכרות	41
1	חומרים פסיכואקטיביים – אספקטים של התמכרות	42
4	החומרים הפסיכואקטיביים מיון לקבוצות שונות.	43
4	ההיבט הפלילי - פקודת הסמים המסוכנים ועבודת המשטרה עם בני נוער.	45
3	החומרים הפסיכואקטיביים וההתייחסות החברתית	46
2	סימני אזהרה לשימוש בסמים ואלכוהול והקשר בין עמדות הורים להתנהגות ילדיהם בהקשר לסמים	47
2	מודל מניעה ג'ראלד קפלן + מודל העמח"י	48
4	שיטת 12 הצעדים	49
1 (30)	ארגון AA וארגון ה NA	50
2	כתות מיסטיות – רקע היסטורי + הגדרת המושג	51
3	כתות מסטיות – מאפייני הכיתות ומאפייני המנהיג	52
2	כתות מסטיות – מאפייני המצטרפים לכתות	53
2	כתות מסטיות – תהליך הגיוס והחיים בכת והשפעתם על החבר בה	54
1 (10)	כתות בישראל ודוגמא לכת בישראל	55
	86 שעות כ 47% מהחומר	
	180 שעות	** בחינת בגרות מסכמת במאי יב' על כל החומר

לסיכום :

53% מהחומר	-	94 שעות	יא' -
47% מהחומר	-	86 שעות	יב' -
<hr/> <hr/>			
100% מציון הסופי	-	<u>סה"כ בחינה</u> בחינת בגרות	יב' -

פירוט נושאי הלימוד

11.1 מפרט התכנים לכיתה י"א

הערה : רשימת מקורות – היא עבור המורה, או רשות/הרחבה לתלמידים המעוניינים.

בבליוגרפיה לתלמיד – הינה חובה לתלמיד.

מבוא לקרימינולוגיה – הגדרות הפשיעה ומושגי יסוד.

2 ש"ש

מטרות למבוא:

1. התלמידים יבינו שסטייה אינה מוחלטת, היא מוגדרת יחסית לזמן, מקום ותרבות.
 2. התלמידים יכירו גישות שונות לחוק. ע"פ גישת הקונפליקט שחוק הוא קביעה שרירותית של קבוצה שלטת בחברה, והוא יכול להשתנות. ע"פ הגישה הפונקציונליסטית חוק עונה על פונקציה חברתית התורמת ליציבות החברה.
 3. התלמידים יבינו שהעדר קונפורמיות לנורמות וערכים בחברה מסוימת עלולים ליצור סטייה ועבריינות.
 4. התלמידים ידעו שקיימים סוגים רבים של סטייה – פרט הסוטה בתחום אחד אינו בהכרח סוטה בתחומים אחרים.
 5. התלמידים ידעו ליישם את הידע התיאורטי שנרכש לגבי תופעות חברתיות חדשות.
- רשימת מקורות :** שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 9-35 רהב, סטייה חברתית, יחידה 1
- מושגים :** מדע בינתחומי, נורמה, ערך, סנקציות חברתיות פורמליות ובלתי פורמליות (שליליות וחיוניות), סטייה חברתית, יחסיות הסטייה (מקום, זמן, הקשר תרבותי), קונפורמיות, פיקוח חברתי, מנגנוני פיקוח חברתי, חוק.

תיאוריות ביולוגיות ופיסיוולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות :

(יקושר בהמשך לתוקפנות מולדת).

מטרות – תיאוריות ביולוגיות:

1. התלמידים יכירו גישות עבר שגרסו כי התנהגותם השונה של בני אדם נובעת ממבנה הפזיולוגי שונה.
2. התלמידים יבינו שבעבר סברו כי קיים קשר בין תכונות התנהגות לתכונות גופניות.
3. התלמידים יכירו גישות הגורסות כי ישנם אנשים שהינם עבריינים מלידה כתוצאה של נסיגה התפתחותית בקליפת המוח.
4. התלמידים יבינו את הבקורת על התיאוריות הביולוגיות לעבריינות, ואת חסרונות התיאוריות.

5. התלמידים יכירו את הגישה הפוזיטיביסטית ביחס לטבע האדם, סדר חברתי, הגדרת פשע, מידת הפשע ופיזורו, סיבות לפשע, מדיניות.
6. התלמידים יבינו את החוק במדינת ישראל בהתייחס לגישה הפוזיטיביסטית.
7. התלמידים יכירו את תרומת האסכולה האיטלקית והגישה הפוזיטיביסטית למדע הקרימינולוגיה.
8. התלמידים ידעו ליישם את הידע התיאורטי לגבי תופעות חברתיות חדשות מתחום הקרימינולוגיה.

לומברוזו והאסכולה האיטלקית "העברייני מלידה".

ש"ש : 2

מושגים : דטרמיניזם גופני, אטביזם, עברייני מלידה, עברייני חולה רוח, אימבציליות מוסרית, עברייני בכורה המקרה, קרימינולואיד, עברייני אידיאלים, גישה ניאו-לומברזיאנית, קונרד לורנץ : אינסטינקטים (ותוקפנות) מולדים, עיצוב אינסטינקטים אבולוציונית, תוקפנות והסתגלות, "סדר ניקור", לחץ גדל ושחרור תוקפנות, דטרמיניזם. (מפגשים, פסיכו חב' עמ" 8-117)

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 169-93, שווארצוואלד, לא לבדו כרך ב', ע"מ 61-

73, שווארצוואלד, פסיכולוגיה חברתית, כרך ג' יח' ע"מ 229 - 232

בבליוגרפיה לתלמיד : סטייה חברתית/ האוניברסיטה הפתוחה, יחידה 2 עמ' 29 – 42.

תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות. ליקויים במבנה האישיות :

תיאוריות שונות:

מטרות - תיאוריות פסיכולוגיות - פסיכואנליזה:

1. התלמידים ידעו את ההסבר הפסיכואנליטי לעבריינות וסטייה.
2. התלמידים יבינו שהסטייה היא פרי התפתחות אישיותית לקויה.
3. התלמידים יבינו את הקשר שבין אינסטינקטים / יצרים לתוקפנות.
4. התלמידים יבינו את חשיבות יחסי הילד עם הוריו, הפנמת הסמכות במשפחה והפנמת הסמכות בחברה, והקשר לעבריינות.
5. התלמידים יכירו את ממדי האישיות ואת הקשר בינם לבין התפתחות אישיות עבריינית.
6. התלמידים יכירו את שלבי ההתפתחות ע"פ הפסיכואנליזה ובעיות השלבים הגורמות לעבריינות.
7. התלמידים יכירו מנגנוני הגנה על האגו והקשר לעבריינות.
8. התלמידים ידעו להגדיר עבריינות הנובעת מ"אני עליון נוקשה", "חללים באני העליון", "אישיות פסיכופאטית".

9. התלמידים יכירו את הקשר על פי הגישה בין אינסטינקטים לתוקפנות.
10. התלמידים יכירו מנגנונים לתעל את התוקפנות לדרכים מקובלות ובונות/ תיעול רגשי איבה.
11. התלמידים יכירו דרכים להפחתת התוקפנות : ענישה, קאתרזיס, התקה (דמיון, כח וחולשה).
12. התלמידים ידעו ליישם את הרקע התיאורטי שנרכש לגבי מקרי עבריינות חדשים.

הפסיכואנליזה

ש"ש : 8

הפסיכואנליזה והקשר לעבריינות, פרויד וממשיכי דרכו (פרידלנדר), התיאוריה וההסברים לעבריינות, התיאוריה כולה תלמד ככלי להסבר העבריינות. תלמד עבריינות כתוצאה מהתקה, אגו חלש שלא מצליח לתווך בין דרישות האיד ודרישות הסופר אגו, אני עליון נוקשה (יודגם באמצעות המקרה של אתי אלון שמעלה בבנק למסחר), חללים/לקונות בסופר אגו (יודגם בעזרת המאמר של שוהם – תיג, הנערה וזנות), פסיכופאת (יודגם בעזרת הסרט "רצח ללא מניע" על רצח אסף שטיירמן בידי רעי חורב), + ביקורת על תיאוריה.

(יקושר בהמשך לתוקפנות מולדת).

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 278-283, אדד, העבריין בהתהוותו, אישיות

תיאוריה ומחקר כרך א' יחידות 1-2 ע"מ 92-123

לפי הפירוט הבא:

4	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים במבנה האישיות – הפסיכואנליזה – מבוא, ממדי אישיות, שלבים פסיכוסואלים, קבעון לשלב האנאלי והפאלי – כמסביר אלימות ותוקפנות, אלימות כתוצאה מהתקה, עבריינות באופן כללי על פי הגישה - הסבר כללי של חוסר הזדהות עם האב בשלב הפאלי – חוסר הפנמת הסמכות במשפחה המתפתחת לחוסר הפנמת הסמכות בחברה, קרי, החוק.
3	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים במבנה האישיות – הפסיכואנליזה – הסבר העבריינות : "אני חלש", בעיות באני העליון : "אני עליון נוקשה", חלק חסר באני העליון / חללים, לקונות באני העליון, אישיות פסיכופאטית (חוסר הזדהות משמעותית) ומאפייניה, פרוורסיות
1	תיאוריות פסיכולוגיות לתוקפנות, אלימות ועבריינות – ליקויים

מושגים : רמות המודעות (תת מודע, סמוך למודע, מודע), ממדי האישיית (סתמי, אני, אני עליון), שלבי התפתחות פסיכו-סקסואלים (שלב אוראלי, אנאלי, פאלי), מנגנוני הגנה של האגו, חרדה, הסתגלות וחוסר הסתגלות, קבעון, רגרסיה, אזור ארוגני, ארוס, יצר המין/החיים, טנאטוס, יצר התוקפנות, עבריינות כתוצאה מהתקה, אני חלש, אני עליון נוקשה, חללים/לקונות באני העליון, חוסר הזדהות משמעותי – פסיכופאת, בקורת מציאות, חוסר יכולת לסבול תסכולים, חוסר יכולת לדחות סיפוקים, פרוורסיות.

המרד הזכרי – טלקונט פרסונס, (יקושר בהמשך לתסכול תוקפנות)

ש"ש : 1

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 291-292

מושגים : המרד הזכרי, מוסד המשפחה, סטריאוטיפ, מנגנון היפוך תגובה, מודל חיקוי, מהפכה תעשייתית

למידה התנהגותית -

מטרות - תיאוריות פסיכולוגיות – למידה התנהגותית:

1. התלמידים יכירו את הקשר בין עיצוב ע"י הסביבה והתנהגות.
2. התלמידים יבינו את הקשר על פי הגישה שבין סביבה מפרת נורמות ללמידת עבריינות.
3. התלמידים יידעו כי על פי הגישה עבריינות היא התנהגות נלמדת שהאדם רוכש מסביבתו, ולא הפרעה נפשית המעוגנת בחוויותיו וביחסיו עם הוריו.
4. התלמידים ידעו כי על פי הגישה, העבריינות אינה הסימפטום, אלא הבעיה עצמה ממנה סובל הפרט בהווה.
5. התלמידים יכירו דרכי שיקום עבריינים על פי הגישה הביהוויוריסטית.
6. התלמידים יבינו את הבקורת על הגישה.
7. התלמידים ידעו ליישם את הרקע התיאורטי שנלמד לגבי תופעות עבריינות חדשות.

תורת הלמידה ההתנהגותית (ביהוויורזם) - יקושר בהמשך תיאוריית אלימות ותוקפנות נלמדת

ש"ש - 5

בניגוד לפרויד טוענת הגישה כי לאדם אין אישיות והתנהגות האדם מוכתבת על ידי הסביבה. הסביבה מעניקה חיזוקים המכתיבים את ההתנהגות. תינוק יבצע אין סוף התנהגויות ורק התנהגות שתקבל חיזוק תחזור על עצמה. קיים חוק התוצאה - התנהגות שתזכה לחיזוק תחזור על עצמה ותגביר את ההסתברות לחיזוק וההתנהגות תחזור על עצמה. לפי גישת סקינר נוסתה שיטת שיקום עבריינים שכונתה כלכלת אסימונים שהובילה אסירים לשקם את עצמם. קיימת גם סביבה שלילית שבה התנהגות חיובית לא

משתלמת ולהפך. על פי גישה זו יש לבחון את ההתנהגות ולא כל ענישה תתרום לפתרון הסטייה, לדוגמא: ענישת נער מעשן טוביל את הנער לעישון במחותרת ולא לכך כוון העונש.

תלמד התיאוריה של פאבלוב - התניה קלאסית: הלמידה מבוססת על רפלקס, שבו גירוי מסוים (גירוי בלתי

תלוי) גורם באופן רפלקסיבי (מולד) לתגובה בלתי מותנית. לדוגמה, מזון ריור. כל רפלקס, הוא תגובה מולדת, אוטומטית, בלתי-רצונית ומיידית לגירוי מסוים. תגובה זו (תגובה רפלקסיבית) מגנה על האורגניזם ומסייעת לו להסתגל לסביבתו. *התניה, היא יצירת קשר בין שני גירויים כשאחד משמש תנאי להופעת האחר (הפעמון תנאי למזון שיופיע אחריו).

מושגים: התניה, רפלקס, גירוי, תגובה, דעיכה/הכחדה, החלמה ספונטנית, הכללה, הבחנה

התיאוריה של סקינר: התניה אופרנטית- למידה המבוססת על חיזוק. והקשר לעבריינות. החיזוק

מהווה **אמצעי** ללמידה. גירוי, תגובה וחיזוק.

ילמדו עקרונות התיאוריה:

למידה מתבטאת בהגדלת ההסתברות של הופעת צורת התנהגות מסוימת.

ניסוי וטעייה: ללומד אין ידע קודם, הוא מנסה וטועה עד שמצליח (חיזוק). לבע"ח יש קשת רחבה של התנהגויות שהוא מסוגל להן. הלמידה מתבססת על הופעה ספונטנית של התנהגות מסוימת, שהיא ההתנהגות אותה יש ללמוד. ניסיונות חוזרים ונשנים שבהם מופיע חיזוק להתנהגות מסוימת, מוליכים ללמידתה של התנהגות זו. **חיזוק:** הוא כל גירוי או אירוע אשר **מגדיל** את תדירות התגובה.

הקשר לעבריינות: עבריינות, בניגוד לגישה הפסיכואנליטית, אינה סימפטום להפרעה נפשית הנובעת

מחוויות טראומטיות בגיל הרך, מחינוך הורי קלוקל ומסביבה שלישית. היא אינה ממוקדת בעבר. על פי הגישה הביהוויוריסטית, יש להתמקד בהתנהגות העבריינית עצמה, בהווה. העברייני אינו קורבן של נסיבות. העבריינות נלמדת. האדם לומד ומעצב את התנהגותו בהשפעת יחסי הגומלין שבינו לבין סביבתו. כשרוצים לחנך מחדש פרט כלשהו ולשקמו, יש לתכנן את סביבתו החברתית כך שתגיב בצורה מתוכננת ועקבית על התנהגויות ספציפיות שלו. תגובות הסביבה משמשות כחיזוק להתנהגותו. עבריינות היא התנהגות נלמדת שהאדם רוכש מסביבתו, ולא הפרעה נפשית המעוגנת בחוויותיו וביחסיו עם הוריו. העבריינות אינה הסימפטום, אלא הבעיה עצמה ממנה סובל הפרט בהווה. יש להתייחס להתנהגות הנצפית והגלויה בהווה. יש ללמד את הפרט שתפקוד נורמלי בחברה מורכב מפריטי התנהגות יומיומיים קטנים.

מושגים: חיזוק, חיזוק חיובי, חיזוק שלילי, חיזוק מידי ונדחה, חיזוק מלא, חיזוק חלקי,

דעיכה/הכחדה, עיצוב התנהגות, הכללה, הבחנה, עונש, למידת הימנעות, סיגול, הפנמה

אסימוני החופש – ניסוי חינוכי במוסד סגור לעבריינים צעירים שנערך בישראל, על פי עקרונות הגישה, והביקורת עליו.

ש"ש : 3

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 227-223,

בבליוגרפיה לתלמיד : אופנהיימר, תהליך החיברות ע"מ 65-73

מושגים : חיזוק, חיזוק חיובי, חיזוק שלילי, חיזוק מיידי ונדחה, חיזוק מלא, חיזוק חלקי, דעיכה/הכחדה, עיצוב התנהגות, הכללה, הבחנה, עונש, למידת הימנעות, סיגול, הפנמה

תיאוריות פסיכולוגיות – ויקטור פרנקל לוגותרפיה

ש"ש : 4.

הגישה האקסיסטנציאליסטית והלוגותרפיה על פי פרנקל. חשיבות כיוון ערכים ורכישת רמה של בגרות רוחנית הראויה לחירות ולכבוד הנתונים לאדם מעצם אנושיותו. דווקא הימנעות מעיסוק בסוגיות אלה יוצרת חיים מושחתים, חסרי משמעות ומבוזבזים. התנהגות עבריינית וחריגה מהווה כשלון בהתמודדות יעילה עם ייאוש ותסכול קיומיים. אובדן דרך ואובדן משמעות לחיים.

רשימת מקורות : קרסון ועמיתים (1998) פסיכופתולוגיה והחיים המודרניים, כרך א' ע"מ 134 –

138.

מושגים : לוגותרפיה, חירות מרצון, שאיפה למשמעות, משמעות החיים, חירות בחירה ואומץ, חרדה קיומית וריק קיומי.

השוואה בין הגישות בהסבר העבריינות.

סרט מסכם של צידו תרגיל: באז, הסרט על רציחתו של נהג המונית, דרק רוט ז"ל, הממחיש את התיאוריות הפסיכולוגיות לעבריינות- הפסיכואנליטית, מרד זכרי, למידה חברתית (חיקוי מודל), בהמשך יקושר למשפחה הרוסה. דוח צפייה + מחון מפורט בע"מ 41-44

ש"ש : 2

משפחה ועבריינות

מטרות – תיאוריות משפחה ועבריינות

1. התלמידים יכירו דפוסים שונים של משפחות והקשר להתנהגות נורמטיבית.
2. התלמידים יכירו משפחה עבריינית ומשפחה הרוסה/ רב בעייתית והקשר לעבריינות ילדיה, מעגל האלימות.

3. התלמידים יבינו את חשיבות הסוציאליזציה בתא המשפחתי והקשר לאדם שומר/מפר חוק.
4. התלמידים יכירו את מאפייני הגבר האלים. התלמידים ידעו לזהות דפוסים של חיזור אלים.
5. התלמידים ידעו לקשר בין קורבנות בילדות ובין עבריינות בבגרות.

המשפחה ותהליך הסוציאליזציה כגורמי עבריינות -

ש"ש : 4

המשפחה העבריינית, המשפחה ההרוסה, מתחים וקונפליקטים בבית והקשר לעבריינות. מחקרים המצביעים על קשר בין דחיית הילד (פיזית ונפשית) ואלמות בקרב הילד. בית התקווה – מחלקת אל אלימות במשפחה בכלא חרמון אשר מצביע על מאפייני הגבר האלים ברמה האישית, הבינאישית והחברתית. התלמידים יכירו דפוס חיזור אלים ויוצבו תמרורי אזהרה לסוג חיזור זה.

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 289-322, סימה בליכר ודנה בן יהודה, בית התקווה – מחלקת אל אלימות במשפחה, בתוך צוהר לבית הסוהר, אסופת מאמרים בהוצאת שירות בתי הסוהר ע"מ 90 - 92, <http://www.ips.gov.il/NR/rdonlyres/A7113162-8579-4BFD-A03F-D1284564B242/0/bettekva.pdf>

מושגים : משפחה תקינה, משפחה עבריינית, משפחה רב בעייתית (הרוסה), חסך אב, חסך אם, יחסי משפחה תקינים/לא תקינים, עיצוב התנהגות, חיקוי והזדהות, אב דוחה והתנהגות בנו, אלימות במשפחה, מאפייני הגבר האלים, חיזור אלים.

סרט מסכם: קשר בין התעללות במשפחה לתוקפנות ועבריינות – "אנטואן פישר" או "קח את עיני" על אלימות במשפחה.

ש"ש : 2

תיאוריות סוציולוגיות לעבריינות :

מטרות - תיאוריות סוציולוגיות:

1. התלמידים יבינו את הדרכים בהן נשמר הסדר החברתי בחברות שונות ובתרבויות משנה שונות.
2. התלמידים יכירו את הגורמים לסטייה ברמה חברתית וינתחו את הגורמים לסטייה בחברה הישראלית בפרט.
3. התלמידים יבינו שישנן דרכים חברתיות שונות להתייחס לסטייה ולעבריינות. התלמידים יבינו ש:
4. פשיעה ועבריינות יכולה להיות תוצר חברתי. יודגש הקשר בין תסכול-תוקפנות.

5. פשיעה ועבריינות יכולה להיות תוצר בחירה אישית.
6. פשיעה ועבריינות יכולה להיות תוצר של תיוג על פי צורכי ההחברה המגדירה.
7. פשיעה ועבריינות יכולה להיות תוצר של מצבי לחץ חברתי בין מעמדות, קבוצות ותיקות וחדשות, אויב חיצוני ועוד.
8. פשיעה ועבריינות יכולה להיות תוצר של הזנחה סביבתית בבחינת "פרצה קוראת לגנב".
9. פשיעה ועבריינות בני נוער הנובעת מפנאי ושעמום.
10. התלמידים ידעו ליישם את הידע הנרכש כל תופעות עבריינות חדשות.
11. התלמידים יבינו שסטייה ופשיעה אינן מולדות אלא נלמדות בתהליכים חברתיים.
12. התלמידים יבינו שהעדור קונפורמיות לנורמות ולערכים של חברה מסוימת עלול להוביל לסטייה ולעבריינות.
13. התלמידים ינתחו בעיות חברתיות המובילות לסטייה.
14. התלמידים ינתחו תופעות עבריינות בקרב קבוצות מוגדרות (מהגרים, נוער, מעמדות שונים).
15. התלמידים יישמו את הידע התיאורטי לניתוח אירועי פשיעה בחברה הישראלית.
16. התלמידים יפתחו סובלנות כלפי התנהגויות שונות מאלה המקובלות עליהם ויגבירו את הנכונות לקבלת השונה.
17. התלמידים ילמדו להתמודד עם תופעות חריגות בחברה הישראלית ולהתייחס בביקורתיות לתופעות ולתגובות החברה עליהן.
18. התלמידים יכירו שיטות לצמצום עבריינות בקהילה מסוימת, ע"י שינוי פעולות שגרתיות יומיומיות.
19. התלמידים יבינו מהו שיטור קהילתי ומשמר אזרחי ויזהו את תרומתם לקהילה.
20. התלמידים יכירו דרכים שונות לשיקום, המתבססות על התיאוריות השונות.
21. התלמידים יבינו מה הם אופני החשיבה ומהי העמדה הרגשית אותם מאמצים עבריינים על מנת להתמודד עם רגשות האשם המתעוררים בהם.
22. התלמידים ינתחו אמצעי פיקוח ובקרה על מנת לצמצם אלימות.

הגישה הפונקציונליסטית לסטייה - עבריינות כתוצר של מבנה חברתי

אנומיה וסטייה חברתית, דורקהיים אמיל

ש"ש : 3

אמיל דורקהיים אחד מאבות הסוציולוגיה המודרנית, מיצג הגישה הפונקציונליסטית מציג את הפשע כתופעה נורמלית לחברה בריאה, תופעה חיונית ומועילה. הוא חוקר את תופעת

הסטייה החברתית ע"י חקר תופעת האנומיה. מציג מצבים אנומים שבעקבותיהם קיימת סכנה ליציבותה של החברה. מאפיין מצבים אלו ומציגם.
מושגים : נורמות, עובדות חברתיות, אנומיה חברתית, יציבות חברתית, סולידאריות חברתית, תהליכים אנומיים, גורמים מעודדי אנומיה חברתית.

אנומיה אישית - מרטון רוברט

ש"ש : 3

מרטון, ממשיכו של דורקהיים, רוברט מרטון חקר כיצד היחיד לוקה באנומיה מסתגל למטרות החברתיות ולאמצעים ולנורמות המסדירים השגת מטרות אלו. טוען כי בניגוד לאידיאולוגיה, החברה האמריקאית אינה שוויונית, ובעקבות האידיאולוגיה המוצהרת, ישנם פרטים שמוצאים עצמם באנומיה אישית, במצב תסכול בשל חוסר יכולת להשתלב במבנה הקיים. כאשר הוא מציג חמישה סוגי הסתגלות.
 דורקהיים ומרטון, שניהם, מתרכזים בחוסר האיזון שבין המטרות החברתיות לבין האמצעים העומדים לרשות הפרטים בחברה.
רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 449-404, שפירא י, יסודות הסוציולוגיה, ע"מ 75-78,
בבליוגרפיה לתלמיד : סטייה חברתית/ האוניברסיטה הפתוחה, יחידה 4 עמ' 33-38.
מושגים : אנומיה אישית, מטרות חברתיות ואמצעים להשגתן, שכבות מתוסכלים, קונפורמים, חדשנים, ריטואליסטים, מרדנים.

גישות סביבתיות והקשר לפשיעה

ש"ש : 4

אסכולת שיקאגו (שאו ומק-קיי) - תיאוריה המנסה להסביר תופעות של פשיעה ועבריינות במעגלים קונצנטריים (ככל שמתקרבים למרכז, הפשיעה גואה, ככל שמתרחקים לכיוון הפריפריה, היא הולכת ופוחתת). ילמדו גורמים אקולוגיים והקשר לפשיעה. תלמד תיאורית "החלונות השבורים" (וילסון וקלינג 1982), הגורסת כי פשיעה ועבריינות מתפתחות על רקע של עזובה פיזית וחברתית. אדישות, חוסר מודעות וחוסר אכפתיות של תושבי הקהילה לנושאי איכות הסביבה ואיכות החיים כמו : הזנחה, השחתה של מתקנים ומבני ציבור, אנשים מוכים, חסרי בית, מכוניות נטושות, אלימות במשפחה וברחוב, מובילים לעלייה בשיעור הפשיעה.

גישה זו תקושר לנושא אלימות בבתי הספר ובעקר למחקרו של ד"ר רמי בנבנישתי משנת 2002 שנשען על תיאוריות אקולוגיות-מערכתיות (יפורט בהמשך)
רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 322-338
בבליוגרפיה לתלמיד : רהב, סטייה חברתית כרך 4 עמ' 20 – 14, 31 – 27,
מושגים: מעגלים קונצנטריים (משותפים) בישוב, מיפוי עבריינות, חוסר ארגון קהילתי, חלונות שבורים, קהילה רב בעייתית, עוני ועבריינות.

תיאורית הפעילויות השגרתיות – פאלסון וכהן

ש"ש : 3

ילמדו תהליכים ומגמות של פשיעה בקהילה, הקשר לגישה הסביבתית ("החלונות השבורים"), הקשר לתיאורית הבקרה, והקשר למניעת עבירות. ילמד הקשר בין מוטיבצית העברייין, זמינות הקורבן והעדד שומר/פעילות אכיפתית (פורמלית ובלתי פורמלית), ילמדו אמצעים לצמצום עבריינות בקהילה מסוימת, ע"י שינוי פעולות שגרתיות יומיומיות, ילמד מהו שיטור קהילתי ומשמר אזרחי.

רשימת מקורות : זלבה, ע"מ 113, יהודה אלירם, משטרה וחברה ע"מ
מושגים : פעולות שגרתיות, מוטיבציית עברייין, זמינות קורבן, שיטור קהילתי, משמר אזרחי

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 322-338, "אקלים מסוכן", רב פקד רון שויביץ. מראות המשטרה גיליון 187 ינו'-פבר' 2002, רהב, סטייה חברתית, יחידה 4, משטרה וחברה ע"מ 211-217

הגירה ופשיעה

ש"ש : 4

תיאוריות לגבי התנגשות תרבויות (סליון) ועבריינות של עולים בישראל, העלייה והעבריינות בישראל, עבריינות הנוער בין העולים, נבדוק סיבות כמו : הלם תרבות, התרופפות הסמכות, משבר המשפחה וחסירת הזדמנויות. נקשר לנושא תסכול תוקפנות שילמד בהמשך. נזכיר את החלל הערכי בו נמצאים מתבגרים שהוריהם לא מפעילים עליהם תהליכי פיקוח ובקרה, את הקשר לנשירה מביה"ס והדרך אל העבריינות. כמו כן נלמד מחקר עדכני – דפוסים של עבירות ועבריינות בקרב נוער אתיופי בארץ
רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 365-404, אדלשטיין א' דפוס עבריינות וסטייה חברתית בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה בישראל

מושגים : התנגשות תרבויות, הלם תרבות, חסימת הזדמנויות, משבר המשפחה, התרופפות הסמכות, נשירה מביה"ס, נוער מנותק

התחברות דיפרנציאלית

ש"ש : 5

תיאוריות המדגישות את העובדה שהסטייה היא נלמדת כשם שהתנהגות קונפורמית נלמדת. הבחירה בידי האדם. רק אחרי שהאדם הרציונלי בוחר, הוא מתחיל ללמוד ולהתנהג כעבריון. תלמד תורת ההתחברות הדיפרנציאלית על פי אדוין סאתרלנד, הגנב המקצועי, מקצוע ככל מקצוע, הזדהות דיפרנציאלית (גלזר) ושיקום על פי קרייסי (יישום עקרונותיו של סאתרלנד)

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 338-365, סאתרלנד, הגנב המקצועי, ע"מ 195-205, שהם ש', תורת ההתחברות הדיפרנציאלית ע"מ 159-166, **בבליוגרפיה לתלמיד :** רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 7-15,

מושגים : התחברות דיפרנציאלית, בחירה, ביוטופ עבריוני, קבוצה אינטימית, יחסי תלות, מגע בין אישי ישיר, משך ההתחברות, ראשוניות, אינטנסיביות, המסרים המועברים: ערכים, התנהגויות, טכניקות, תירוצים. מודל חיקוי והזדהות, טכניקות ניטרול.

שיקום על פי קרייסי + סרט מסכם שלצידו תרגיל **מבט שני – שיקום מסמים**

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 338-365

ש"ש : 1

טכניקות ניטרול, סייקס ומצא

ש"ש : 1

העבריון אינו מנותק מהנורמות של החברה הכללית, לכן הוא זקוק לאופני חשיבה שיאפשרו לו לקבל את העובדה שהוא מבצע עבירות ולנטרל את רגשות האשם המתעוררים עקב ביצוען.

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 342-343.

בבליוגרפיה לתלמיד : רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 7-15,

מושגים : טכניקות ניטרול : הכחשת אחריות, הכחשת הנזק והמעשה, הכחשת מצב הקורבן, הפניית האשמה, פניה לערכים נעלים, כוונה להשבת הנזק לקדמותו בעתיד. יקושר בהמשך לתאוריות תוקפנות נלמדת.

תת תרבות עבריינית – מבוא כללי**ש"ש : 2**

התרבות היא מערכת של סמלים, ערכים נורמות, רעיונות ודפוסי התנהגות המאפיינים חברה מסוימת. בתרבותה של חברה ניתן להבחין בתת תרבויות (תרבויות משנה) שונות. אלו מאופיינות בזיקה כפולה. ישנן תת תרבות נורמטיבית, תת תרבות ערכית, תת תרבות נגד. נתמקד בתת התרבות העבריינית.

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 526-556, שוהם ש' פשיעה וסטייה חברתית ע"מ 99-114

בבליוגרפיה לתלמיד : רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 17-20,
מושגים : תרבות, תת תרבות / תרבות משנה, תת תרבות נורמטיבית, תת תרבות ערכית, תת תרבות נגד

תת תרבות עבריינית – אלברט כהן**ש"ש : 4**

כהן, מחלוצי החוקרים של קבוצות הנוער העברייני. לפיו, היווצרות תת התרבות העבריינית מבוססת על הפער שבין הנורמות של המעמד הבינוני לבין היכולת של בני הנוער מהשכבות הכלכליות החברתיות הנמוכות להגיע להישגים על פי נורמות אלו. נכיר את מאפייני תת התרבות ואת הטיפולוגיה שמציע כהן.

רשימת מקורות : רוט הטר, היחיד והסדר החברתי, ע"מ 177-194

בבליוגרפיה לתלמיד : רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 21,
מושגים : מנגנון היפוך תגובה, תת תרבות, תת תרבות נגד, תת תרבות עבריינית, תסכול מעמדי, עבריינות שוללנית, זדוניות, אלימות לשמה, עבריינות לא רווחית, ערכי המעמד הבינוני מול ערכי מעמד נמוך, נערי קולג', נערי פינת/קרן הרחוב, חבר הכנופיה העברייני, סמלי המעמד הבינוני.

יקושר בהמשך לתאוריות תסכול תוקפנות.

תת תרבות הנובעת מפנאי – (דאונס ורוט) ועבריינות בני טובים**ש"ש : 2**

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 526-556, שוהם ש' פשיעה וסטייה חברתית ע"מ 99-114

מושגים : אלימות לשמה, עבריינות לא רווחית, עבריינות שוללנית

תיאוריות פיקוח ובקרה

ש"ש : 3

תיאוריות שחידושן בכך שמנסות להסביר כיצד למנוע עבריינות נוער, וכן מסבירות מה השתבש בתהליכי הפיקוח והבקרה של סוכני החיברות המרכזיים, ובעקבות כך הפכו בני נוער לעבריינים. התיאוריות טובות גם בהצגת תוכנית שיקום לנוער עבריין ומדגישה את חשיבות הקשר, המחוייבות, המעורבות והאמונות שמקנים הורים וסוכני חיברות נוספים לילדיהם. תוצג **תיאורית הפיקוח והבקרה של הירשי וכן תיאורית האיזון והבלמים של דיניץ ורקלס.**

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 301-302, שוהם ש' פשיעה וסטייה חברתית

ע"מ 99-114, בר דוד, עבודת ד"ר, ע"מ 6-7

בבליוגרפיה לתלמיד : רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 25-29

מושגים : פקוח ובקרה ככולמי פשע, מעורבות בקהילה, קשרים, מחוייבויות, אמונות, דימוי עצמי חיובי, רגשי אשמה, ערכים וצרכים, בקרה מבפנים, בקרה מבחוץ.

גישת התיוג

ש"ש : 5

תוצג זווית הראייה המיוחדת לתיאוריה. הדגש אינו מושם על העבריין/ הסוטה והסיבות שהניעו אותו לפשע, אלא הדגש יושם על קבוצות בחברה שבהגדרותיהן קובעות מי יהפוך סוטה ומי לא. המוקד עובר מהפרט אל החברה, שללא קשר ישיר למעשים, מחליטה, לפי צרכיה, מי יהפוך לסוטה. תוגדר הסטייה ע"פ בקר, קיטסוס, אריקסון ולמרט. ילמד סיפורו של ז'אן ז'נה המציג תהליך התהוות סטייה. נדון במקרי אונס כמו האונס בשומרת וברמת השרון, ותבדקנה ההגדרות החברתיות של סוטה-קורבן. יבדקו היתרונות והחסרונות בשימוש החברה בתיוג.

רשימת מקורות : שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 449-526, שפירא י', יסודות הסוציולוגיה,

ע"מ 83-88, שוהם, אות קין, ע"מ 106-115

בבליוגרפיה לתלמיד : רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5 ע"מ 33-37,

מושגים : סטייה ראשונית, סטייה משנית, תג, תהליך הטלת תג, נבואה המגשימה את עצמה, הקושי להשתחרר מהתג, הנערה הסוטה, הסכנות שבתיוג

התהליך הסימולטני על פי שוהם, + "הקרקע המכינה" על פי משה אדד

ש"ש : 3

ילמד מחקרו של שוהם: תיוג הנערה וזנות, המיישם את עקרונות התיאוריה שנלמדו.
 ילמד מחקרו של שוהם: תיוג הנערה וזנות, על ידי המאמר ילמדו ששת שלבי התיוג של
 בקר, מושגו של פרופ' אדד, קרקע מכינה, תיוג, וכן יקושר למושג "חללים באני העליון"
 (גישה פסיכואנליטית) ולהתנגשות תרבויות.
רשימת מקורות: שוהם, קרימינולוגיה, ע"מ 449-526 רהב ג', סטייה חברתית, יח' 5
 ע"מ 33-37, שפירא י', יסודות הסוציולוגיה, ע"מ 83-88, שוהם, אות קין, ע"מ 106-115
מושגים: סטיגמה, תהליך סימולטני, קרקע מכינה, נערה הסוטה

ביקור במוסד עבריינים צעירים**ש"ש : 8**

הוסטל או במוסד גמילה מהתמכרויות וסמים (רטורנו), יבדקו התיאוריות הקרימינולוגיות
 שנלמדו במהלך כיתה יא', יסקרו שיטות טיפול במסגרת הקהילה. הדגש על שיקום, טיפול
 ותיקון. במסגרת הסיור יפגשו התלמידים עם מנהל המוסד וקרימינולוג/פסיכולוג מטעמו.
 התלמידים יפגשו עם נערים הנמצאים בשלבי הטיפול השונים אשר יספרו את סיפורם
 האישי, התלמידים יבקרו במוסד עצמו ויראו כיצד מיושמת גישת 12 הצעדים הלכה למעשה
 וכן כיצד מיושמת שיטת השיקום על פי קרייסי. התלמידים יבקרו במתקנים השונים אשר
 במוסד הגמילה וישוחחו עם אנשי טיפול שמרביתם היו מכורים אף הם.

תורת הענישה - פנולוגיה**מטרות:**

- i. התלמיד יכיר ויבין מושגים, תהליכים ותופעות הקשורים בתורת הענישה.
- ii. התלמיד יקשר בין מטרות הענישה לאמצעי הענישה השונים.
- iii. התלמיד ינתח ויישם אירועים אקטואליים הקשורים בענישה על סמך תורת
 הענישה שנלמדה בכיתה.
- iv. התלמיד יכיר את אמצעי הענישה המודרני כמו מאסר ואת בעייתיות שיטה זו.
- v. התלמיד יבקר ויוכל להציע חלופות לאמצעי הענישה המקובלים.
- vi. התלמיד יבין את הקשר בין הפנולוגיה והקרימינולוגיה.

פנולוגיה ומהות הענישה**ש"ש : 2**

פנולוגיה כחלק מהקרימינולוגיה ויחסי הגומלין ביניהן. מאפייני העונש.

רשימת מקורות : שוהם ושביט 1990 ע"מ 84-147

מטרות ענישה

ש"ש : 4

הרתעה, תיקון טיפול ושיקום, מניעה הגבלה והרחקה, נטילת כושר, נקם ותגמול

רשימת מקורות : שוהם ושביט 1990 ע"מ 84-147

מושגים : הרתעת הפרט והרתעת הכלל, נקם, תגמול, נטילת כושר, שיקום.

המאסר היבטים היסטוריים והמאסר מודרני ובעיותיו

ש"ש : 4

היווצרות שיטת הענישה מאסר, מלחמת השיטות, בעייתיות המאסר המודרני ברמת הפרט, הקבוצה והארגון.

רשימת מקורות : שוהם ושביט 1990 ע"מ 174 – 189.

מושגים : מאסר, פאנאופטיקון, שיטת ההפרדה, השיטה השקטה, מלחמת השיטות, מכאובי המאסר, תהליך הפריזוניזציה, בית הסוהר כמוסד טוטאלי.

11.2 מפרט התכנים לכיתה י"ב

הפסיכולוגיה האינדיווידואלית – אלפרד אדלר

ש"ש : 5

מטרות :

1. התלמידים יכירו את התיאוריה האינדיווידואלית לפי אדלר.
2. התלמידים יבינו את חופש פעולת האדם ע"פ אדלר, את הגישה ההומניסטית שמשקפת התיאוריה.
3. התלמידים יכירו את מושג הנחיתות והקשר לבעיות התנהגות ולעבריינות.
4. התלמידים יבדילו בין הדרכים החיוביות (הצבת גבולות, חיזוקים ולא בקורת וכד) לדרכים השליליות לחינוך (פינוק יתר, הגנת יתר וכד')
4. התלמידים יבינו בהתאם לגישה את היכולת לסגל התנהגות אחרת.

ע"פ אדלר חייו של האדם מתמקדים בחתירה לשלמות, להצלחה ולעליונות, המעניקות לו חירות ומשחררות אותו מתחושות האין אונים והנחיתות הטבועות בו. השחרור והשלמות מושגים באמצעות היחסים החברתיים, שכן האדם הוא יצור חברותי מטבעו שיש לו ענין חיובי בחברה. ילמדו העקרונות המרכזיים : א. המונח אינדיבידואל:מקור המילה הליטינית "אינו בר חלוקה". האדם הוא יישות מושלמת, הוליסטית, שאין להתייחס

למרכיביה בנפרד. ב. הרצון להגיע לשלמות. בני האדם יכולים להגדיר את פעולותיהם ומטרותיהם, וחייהם מתמקדים בכיוון של גידול והרחבה. ג. האדם הוא ברייה יצירתית, בעלת חופש בחירה- גישה הומניסטית. ד. האדם תלוי בסביבה החברתית שבה הוא חי, ותלות זו מאפשרת לו חיים בחברת בני אדם, אמפתיה והזדהות עם רגשות של אחרים. להבנה של חוקי האינטראקציה בין בני אדם "community feeling" ה. התנהגות האדם היא ביטוי של תפיסתו הסובייקטיבית את המציאות.

ילמד הקשר ע"פ אדלר בין מיקום בסדר הלידה ובין עבריינות. ילמד מנגנון ההגנה "קיוזו יתר" כדרך התמודדות עם נחיתות העבריינין ופתרון לבעיות התנהגות.

בנסיון להחדיר בבני הנוער את היכולת לסגל התנהגות אחרת תלמד משנתו של דירייקוס, תלמידו של אדלר וילמדו ההבטים הקשורים ליחסי מורים תלמידים:

ילדים שזוכים בעידוד מקבלים כוחות להמשיך הלאה. אלה ילדים שנפגשים עם עצמם באופן חיובי. תגובת המורה חשובה מאוד עבור כל ילד ובכל גיל. מורה יכול להצמיח ולחזק, או לחילופין, לא דווקא מתוך כוונה רעה, לגרום לתלמיד תחושת נחיתות כאשר הוא מתמקד רק בצדדים החלשים שלו.

כולנו מכירים את הילדים שהפסיקו לצייר, כי אמרו להם שהם לא מציירים יפה וכדאי להם להשתפר, או את הילדים שפוחזים לקרוא בקול בכיתה כי הם חוששים שילעגו להם. מורה משמש כמראה של הילד – הוא משקף לו את יכולתו. עליו לשדר לילד שמאמינים ביכולתו ולשקף לו את הצלחותיו, אחרת ינזק הילד. כפי שאמר פרופ' דירייקוס, "כשאנחנו מותחים ביקורת, אנחנו מרעילים אותו."

פרופ' דירייקוס בספרו "ילדים האתגר", כותב שהעידוד הוא בעצם הנושא החשוב ביותר בגידול ילדים. חוסר העידוד הינו הגורם, לדעת דירייקוס, להרבה מן ההפרעות שבהתנהגות. ילד שהתנהגותו שלילית הוא ילד שהייאוש התגנב ללבו בגלל חוסר עידוד.

לעודד TO ENCOURAGE משמעותו להפיח אומץ. אנו נוטים לפעמים לעודד את המצליחים, להתפעל מהם, לכבד אותם ומאידך, יש בנו נטייה להשפיל את הנכשלים, להעניש אותם ולהתבייש בהם. אדלר מציע ליצור אווירה של עידוד שממנה ייהנו כולם, אולם להשקיע מאמץ נוסף ואינטנסיבי דווקא בעידוד הנכשלים. תלמה בר-אב כותבת בספרה "לגעת בחיים" ש"עידוד הוא כל מה שמעלה את ערך האדם בעיני עצמו".

מטרת העידוד לנטוע בלב אמונה, אומץ, אופטימיות ואקטיביות. ומאידך, חוסר עידוד יוצר פחד, פקפוק, פסימיות ופאסיביות

רשימת מקורות : פרופ' ר. דירייקוס, ילדים האתגר, בר-אב תלמה - לגעת בחיים, יסודות הפסיכולוגיה האדלריאנית, אישיות: תיאורית ומחקר, יחידה 2 ע"מ, 143-150 שוהם, קרימינולוגיה ע"מ 303-304, אדלר העבריינין בהתהוותו ע"מ 95-96, אישיות: תיאורית ומחקר, כרך א' יח' 2 ע"מ 143 - 155

מושגים : נחיתות, עליונות, סגנון חיים, עניין חברתי, עצמי יצירתי, עידוד, ביקורת בונה, סדר לידה ועבריינות, קיזוז יתר

אלימות, תוקפנות ומניעה – מבוא והגדרת מושגים

תלמדה שלוש גישות שונות, שמשמשות מודלים להבנת סוגי האלימות אליהם נתייחס בהמשך : אלימות בבתי ספר, אלימות במשפחה ואלימות ללא מניע / אלימות ככה סתם / מקרי גיל מיצ'ל (כפי שמכונה במשטרה).

מבוא

מטרות

1. התלמידים ידעו את ההבדלים שבין תוקפנות לאלימות.
2. התלמידים יזהו טיפוסים תוקפנות ויכירו טיפולוגיה למיון תוקפנות.
3. התלמידים ידעו סוגים שונים של אלימות : פיזית, מילולית, נפשית, מינית.
4. התלמידים יכירו את המרחבים השונים בהם מתרחשת אלימות : משפחה, בי"ס, כביש, משחקי ספורט, וידעו לקשר בין התופעות ולזהות מגמות אלימות בחברה.
5. התלמידים יכירו גישות שונות להסבר תוקפנות.
6. התלמידים יקשרו בין התיאוריות לעבריינות ופשיעה שנלמדו עד כה לבין הגישות השונות לתוקפנות ואלימות.

גישת תוקפנות מולדת

מטרות

1. התלמידים יכירו גישה הגורסת כי תוקפנות היא מולדת ומה הן האפשרויות העומדות בפני החברה לצמצמה.
2. התלמידים יקשרו בין גישות ביולוגיות ופסיכולוגיות לבין גישת תוקפנות מולדת.
3. התלמידים יכירו גישות המדגישות קשר בין צפיפות, תוקפנות ועבריינות.
4. התלמידים יכירו קבוצות עברייניות (קו קלוקס קלן) על פי גישת תוקפנות מולדת המדגישות את הקשר בין אנונימיות, טשטוש הזהות האישית, התחזקות הזהות הקולקטיבית והקשר לעבריינות.
5. התלמידים יכירו קשר בין תורשה לפשיעה ומחקרי תאומים.
6. התלמידים יכירו את הבקורת על גישת תוקפנות מולדת, ויבינו את הקשר לגישות גזעניות-דטרמיניסטיות.

גישת תסכול תוקפנות**מטרות**

1. התלמידים יבינו תוקפנות כתגובה על מצב בו אדם נחסם בדרכו אל המטרה בתוספת של גירויים סביבתיים תורמים.
2. התלמידים יקשרו בין חסימת הזדמנויות של קבוצה בחברה לבין תסכול – תוקפנות ועבריינות.
3. התלמידים יקשרו בין תיאוריות מתחום הפשיעה והעבריינות שנלמדו לבין תסכול – תוקפנות (התנגשות תרבויות – מהגרים, שינויים חברתיים, מעמדות שונים, אנומיה).
4. תלמד הבקורת על גישת תסכול תוקפנות.
5. התלמידים יישמו את הידע התיאורטי שנלמד לניתוח תופעות חברתיות חדשות.

גישת תוקפנות נלמדת**מטרות**

1. התלמידים יבינו גישה הגורסת כי תוקפנות נלמדת כאשר היא נתפסת כאמצעי יעיל להשגת מטרות.
2. התלמידים יכירו את הדרכים בהן נלמדת העבריינות – למידת חיקוי, MODELING.
3. התלמידים ידעו כי קיים קשר בין חשיפה רבה לאלימות לבין פיתוח סובלנות כלפי אלימות.
4. התלמידים יעמדו על הקשר שבין צפייה באלימות באמצעי התקשורת לבין סובלנות כלפי אלימות.
5. התלמידים יקשרו בין סביבה מוזנחת ואלימה (תיאוריית הפעולות השגרתיות), היוצרת הסתגלות לאלימות ותוקפנות ומעלה את רמת האלימות באזור.
6. התלמידים יבינו את הבקורת כלפי פורקן וקאתרזיס (פרויד ולורנץ) על פי הגישה. ויבינו כי שחרור תוקפנות מוליד עוד תוקפנות על פי הגישה.
7. התלמידים יקשרו בין מצבי לחץ חברתיים, תוקפנות נלמדת ועליה ברמת האלימות החברתית, ויכירו מחקר העוסק בנושא.
8. התלמידים יכירו את הבקורת על גישת תוקפנות נלמדת.
9. התלמידים יידעו ליישם את הידע התיאורטי בתופעות חברתיות חדשות.

רשימת מקורות : שוהם, אלימות, שוהם, אלימות האלם, שווארצוואלד, הורוביץ, אלימות כתופעה אנטי חברתית, למיש, לגדול עם הטלוויזיה – המסך הקטן בחייהם של ילדים ובני נוער ע"מ 189-166, ברומברגר, אלימות ובעיות משמעת בביה"ס, אלישיב שמי, להיאבק באלימות ולהצליח, בימת ון ליר 3, אלימות בחברה הישראלית, בר דוד רבקה, היבט אינטגרטיבי על תופעת האלימות בבי"הס (עבודת דקטורט)

תוספת אתר בנושא תוקפנות (דרך חנה רודיטי)

<http://ceti.macam.ac.il/courses/socpsy/aggesent.htm>

האלימות – שורשיה ומגמותיה, ד"ר גדעון פישמן, *הבחנה בין תוקפנות לאלימות*

<http://noar.education.gov.il/main/upload/.tharticle/megamot22.doc>

*כ. זל תוקפנות**, ד"ר יוחנן וזנר,

<http://noar.education.gov.il/main/upload/.tharticle/megamot23.doc>

*אלימות בבית הספר ומחוצה לו = היבטים סוציולוגיים**, ד"ר תמר הורוביץ / המחלקה

לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון

<http://noar.education.gov.il/main/upload/.tharticle/megamot24.doc>

בבליוגרפיה לתלמיד : לא לבדו, כרך ב' ע"מ 59-100, שווארצוואלד, שגיא ושגיב, פסיכולוגיה חברתית

יחידה 6, ע"מ 229-284

אלימות ותוקפנות – מבוא והגדרות

ש"ש : 2

נברר את ההבדלים בין תוקפנות לאלימות וההגדרות השונות. (במוקד המושג תוקפנות נמצא היחיד ובמוקד המושג אלימות נמצאת החברה. כמו כן, ניתן לומר כי תוקפנות היא התנהגות מכוונת פגיעה ואילו אלימות היא תופעה חברתית שהתרחשותה ממושכת ויכולים להיות מעורבים בה יותר מאדם אחד). התנהגויות תוקפניות ואלימות, נדון בטיפולוגיה של בוס המתייחס לשלושה מימדים בתוקפנות : פיזי-מילולי, אקטיבי-פסיבי, ישיר –בלתי ישיר, ומכאן לשמונה טיפוסים תוקפנות. סוגי אלימות, אלימות בבתי ספר, אלימות במשפחה, אלימות ללא מניע, התעללות בקרב ילדים ומבוגרים.

מושגים : תוקפנות פיזית-אקטיבית ישירה, תוקפנות פיזית-אקטיבית לא ישירה, תוקפנות פיזית-פסיבית ישירה, תוקפנות פיזית-פסיבית לא ישירה, תוקפנות מילולית-אקטיבית ישירה, תוקפנות מילולית-אקטיבית לא ישירה, תוקפנות מילולית-פסיבית ישירה, תוקפנות מילולית-פסיבית לא ישירה, תוקפנות עוינת, תוקפנות אינסטרומנטלית.

אלימות, תוקפנות ומקורותיה :

התיאוריה הפסיכו-דינאמית : תוקפנות מולדת

ש"ש : 7 : מהן 4 ללימוד התיאוריה + ו- 3 למחקרים וקישור לתיאוריות הביולוגיות והפסיכואנליזה

התוקפנות באדם מולדת, היא חלק ממהותו. לשרשה, לא ניתן אך על החברה לספק אפיקים מתאימים ובלתי מזיקים כדי לספק צורך זה. תודגש חשיבותם של האינסטינקטים המולדים, הקשר בין לחץ לאלימות ופגיעה עצמית, עיכוב האלימות ע"י הפנמת ערכי החברה והתפתחות המצפון המעקב אלימות ותוקפנות. יקושר לגישתו של הביולוג לורנץ- התוקפנות נובעת מאינסטינקט לחימה העובר בתורשה ועוצב במהלך האבולוציה, לחימה המשמשת כהשבת הגזעים, התוקפנות כתכונה הגורמת להסתגלות. הקשר בין צפיפות, תוקפנות ועבריינות. יילמדו מחקרים הממחישים את התיאוריה : ניסויים של אמריגו פארינה ושותפיו (1966), ניסוי של גון קלהון (1966) בנושא צפיפות עכברים לבנים ותוקפנות, ניסוי של פיליפ זימברדו (1969) על אובדן ייחודיות היוצר תנאים אידיאליים להתפרצויות של אלימות ועבריינות. ילמד הקשר שבין קבוצות קו-קלוקס קלן (ארגוני מחתרת טרוריסטים של לבנים כנגד אפריקנים-אמריקאים, יהודים וקתולים) כדוגמה לאנונימיות בולטת שבה ניטשטשה הזהות האישית ונתחזקה הזהות הקולקטיבית, והקשר לאלימות.

קשר בין כרומוזומים לתוקפנות :

ש"ש : 3

יילמד הקשר בין תורשה לפשיעה, מחקרים שנערכו על תאומים זהים (שיעור ההתאמה בפשיעה בקרב תאומים זהים גדול משיעור ההתאמה בין תאומים שאינם זהים), מחקרים שהישוו בין תאומים זכרים לתאומים שוני מין (דטעד רוזנטל, 1971).

מושגים : אדם לאדם זאב (הובס), הברירה הטבעית ומלחמות הקיום (דארוין), האדם ויצורים נמוכים ממנו בסולם ההתפתחות, אטביזם, שלילת צלם אנוש מן הזולת (המקל את השימוש באלימות – ראה דוגמת הנאצים), אכלוס יתר על פני כדור הארץ ותוקפנות, אובדן ייחודיות ותוקפנות, תאומים זהים ועבריינות, תאומים זכרים לעומת תאומים שוני מין ועבריינות.

יצר החיים - ארוס, יצר המוות – טנאטוס, הרס עצמי, קתרסיס, טיפוסי פושעים : עברייין בעל ביקורת עצמית נוקשה ומחמירה, עברייין חסר ביקורת עצמית (אדוין מגרגי).

ביקורת על גישת התוקפנות / האלימות כמולדת. – התיאוריה והקשר לתורות גזעניות, דטרמיניזם וחוסר יכולת לשנות / לתקן

תיאוריית תסכול-תוקפנות :

ש"ש : 5

תלמד תיאוריית תסכול תוקפנות. כמו כן תקושר התיאוריה לתיאוריות העוסקות במצבי לחץ חברתיים (אנומיה חב', אנומיה אישית, התנגשות תרבותיות, אקולוגיות וכלכליות, תת תרבות עבריינית).

הסיפור המקראי על הרצח הראשון, קין והבל כאלומות ותוקפנות כתגובות טבעיות ואוניברסליות על מצבים שבהם נחסם האדם בדרכו למטרה. ניסויים של צארלס האנר ופטרישה בראון : הקשר שבין מידת התוקפנות לבין מרחק החסימה לפני המטרה. הרחבת התיאוריה ע"י ליאונרד ברקוביץ שהוסיף בנוסף לחסימת הדרך למטרה גם גירויים מתאימים בסביבה המשחררים את התוקפנות, דוגמת האפרו-אמריקאים בארה"ב שחיו בתנאי שפל ואפליה ולא מרדו ולא התפרעו. תוספת גירויים מתאימים, קרי, טיפוח ציפיות לגבי השגת שיוויון זכויות, גרמה למרידות והתפרעויות. הקשר בין בני נוער, מצבים מתסכלים, גירויים סביבתיים ותוקפנות ועבריינות. התקה, תוקפנות מותקת וקורבן – שער לעזאזל. ילמד הקשר שבין חסימת הזדמנויות של קבוצה בחברה לבין תסכול-תוקפנות

ועבריינות (יקושר לתיאורית אנומיה חברתית – דורקהיים, ואנומיה אישית – מרטון המדברים על שכבות מתוסכלים, לתיאוריה של סלין, התנגשות תרבויות, לתיאוריות האקולוגיות-כלכליות – ולכל התיאוריות הסוציולוגיות העוסקות בכשל של המבנה החברתי כלפי שכבות מסוימות באוכלוסיה, החשות מרירות, תסכול, חוסר השתייכות לחברה ומכאן מגיעות לאלימות ותוקפנות כלפי החברה).

מושגים : תסכול, חסימת הדרך למטרה, גירויים סביבתיים מתאימים, שחרור התוקפנות, נסיגה, קבעון בתגובות, סף תסכול, התקה ותוקפנות מותקת, שיעיר לעזאזל, חסימת הזדמנויות, מניע התקרבות, מניע הימנעות, נכונות/נטייה לתקוף, גירויים משחררים.

ביקורת על גישת תסכול – תוקפנות

תיאוריית תוקפנות נלמדת :

ש"ש : 5

האדם לומד מתי לבטא תוקפנות, כיצד לבטא תוקפנות וכלפי מי להפנותה. הוא מסוגל להגיב בתוקפנות למידה קודמת, אף משלא הורגז או תוסכל לפני כן. במיוחד נראה כי התוקפנות נלמדת בשעה שהיא נתפסת כאמצעי יעיל להשגת מטרותיו של האדם. גישת הלמידה אינה סוברת שיצר התוקפנות מולד, כפי שסברו פרויד ולורנץ, או שיש קשר הכרחי בין תסכול לתוקפנות, כפי שסברו דולארד וחבריו. תוקפנות נלמדת כפי שנלמדות התנהגויות אחרות.

הדיון יוקדש לתיאורית הלמידה החברתית (שנלמדה), ילמדו מחקרים שיתייחסו לאלימות נלמדת, גם דרך הקולנוע והטלוויזיה. נתייחס ללימוד של התגובה החברתית כלפי מקרי אלימות (הפניית תשומת לב לילדים/נערים/מבוגרים שמפגינים התפרצות זעם, תורמת להנחה שתוקפנות משתלמת וללמידה שניתן להשיג תגמולים חיוביים באמצעות התוקפנות, גם דרך חיקוי, לא בהכרח שהחזיקים הם עבור התוקפן).

ילמדו מחקרים המצביעים על כך שכתוצאה מצפייה במודלים אלימים, מוסיפים הצופים ביטויי תוקפנות משלהם, והאלימות מולידה אלימות קשה יותר.

ילמד הקשר בין חשיפה רבה לאלימות (כמו פיגועים, סרטים אלימים וכד') להסתגלות לאלימות ופיתוח סובלנות רבה יותר לתוקפנות. נוצרת מסגרת התייחסות חדשה, שלעומתה התנהגות פראית והרסנית, נחשבת שקטה. (יקושר לתיאורית הפעולות השגרתיות – פאלסון וכהן – כיצד סביבה אלימה ומוזנחת יוצרת הסתגלות לאלימות ותוקפנות ומעלה את רמת האלימות בשכונה).

נתייחס לתוקפנות אינסטרומנטלית – תוקפנות העוזרת לאדם להשיג את מטרותיו. מקורה אינו בכעס או במפח נפש שהאדם התנסה בהם, אלא במערכת התגמולים שמספקת הסביבה לביטויי תוקפנות. ככל התנהגות, כך התוקפנות – סיכויי הופעתה גדלים, אם בעקבותיה בא תגמול חיובי. נתייחס לדגם (המודל), הזולת שמלמד את האדם, בדוגמא שהוא מספק, כיצד אפשר לתקוף, ומתי לעשות זאת.

נתייחס לביקורת של התיאוריה כלפי תיאוריות של פרויד ולורנץ שטענו כי יש לאפשר מעט פורקן לתוקפנות, כדי שהיא לא תצטבר ותפרוץ החוצה ביתר שאת. תיאורית הלמידה החברתית רואה בכך סכנה: היא מניחה כי ביטויי התנהגות תוקפנית, בעקר אם בעקבותיה זכה האדם לשכר או התקדם לקראת מטרות, תעודד תוקפנות נוספת, קרי, שחרור תוקפנות (השערת הקתרזיס), מוליד עוד תוקפנות.

הקשר בין מצבי לחץ חברתיים לעליה ברמת האלימות החברתית (תוקפנות נלמדת)

ש"ש : 4

ילמד מחקר העוסק במלחמה, שלום ופשיעה – הקרימינולוג, הפרופ' שמחה לנדאו טוען שמלחמה או איום בטחוני ופיגועים שהופכים שגרה משפיעים על היקף הפשיעה ועל סוגיה. יש עליה במקרים של רצח ושווד, ריבוי מקרים של אלימות במשפחה. זאת מאחר ובני אדם מתרגלים לאלימות בעקבות צפייה באלימות (אמצעי תקשורת), התופעה חדלה לזעזע ולעורר רצון להפסיקה. יש עליה בסובלנות לתוקפנות, היוצרת מסגרת התייחסות חדשה, שבה התנהגות פראית והרסנית עדיין נסבלת – והדבר הופך את חיינו לאלימים יותר ויותר. ישנו תהליך של הפנמה של ערכי אלימות. חברה שמצויה במאבק מזוין, האלימות מחלחלת לתוכה, ולתוך אורחות חייה האזרחיים. יקושר בהמשך לאלימות ללא מניע / אלימות ככה סתם / מקרי גיל מיצ'ל (כפי שמכונה במשטרה).

רשימת מקורות נוספים: "מלחמה, שלום ופשיעה", מחקרו של פרופ שמחה לנדאו, רב פקד רון שיוביץ מתוך מראות משטרה גליון 194, יוני 2003.

מושגים: למידת חיקוי, דגם (מודל), חיזוק חיובי, למידת אבחנה, למידה חברתית, ביטויי תוקפנות חדשים, הסתגלות לאלימות ולתוקפנות, תוקפנות אינסטרומנטלית, מצבי לחץ חברתי, סובלנות ואדישות לאלימות, הפנמת ערכי אלימות.

תוקפנות נלמדת: גורמי חיברות ואלימות

ש"ש : 3

לאחר שהוצגו תיאוריות כלליות על התנהגות תוקפנית או אלימה, נבחן תיאוריות שענינן הם גורמי חיברות והשפעתם על התנהגות אלימה. סוכני החיברות המרכזיים בתחום האלימות ע"פ מחקרים הם: המשפחה, קבוצת הגיל, הטלוויזיה וביה"ס. המשפחה – נקשר לתיאוריות שנלמדו. ע"פ אולבאוס ישנם 13 גורמים שמקורם במשפחה כמו: משמעת שמטילה האם נינוחה מדי או קשוחה מדי, חברי המשפחה מפורים ושקועים בענייניהם, הורים עוינים או אדישים לילדים ועוד, נבחן את מערכות הגורמים שעלולות להשפיע על התנהגות אלימה של הילד בעתיד ע"פ ברוך וריצ'רדסון (1994).

קבוצת השווים – נתייחס לגיל ההתבגרות כגיל של מתח ושינויים, ויכוחים מחלוקות המעודדים אלימות. נעסוק בביטויי אלימות הנוער: משחקים טיפוסיים המשמשים לבניית היררכיה של שליטה והקשר למציקנות, פריצה, אלימות של DATING, אלימות כנופייתית, נקשר לתיאוריות ההזדמנויות הדיפרנציאליות, התיוג, הפיקוח והבקרה ועוד. הטלוויזיה - נסקור מחקרים שעסקו בקשר שבין צפייה באלימות בטלוויזיה לאורך זמן לבין אלימות ונסכם שבין גורמי החיברות לאלימות, הטלוויזיה היא גורם עליון בחשיבותו, אף כי ישנם גם גורמים מתווכים, כגון אישיותו של הצופה וסביבתו החברתית. נציין שלטלוויזיה השפעה ארוכת טווח על אלימות.

רשימת מקורות: הורוביץ, אלימות כתופעה אנטי חברתית, ע"מ 21 - 33

מושגים: יחסי גומלין בתוך המשפחה, היושרה של המשפחה, יחסי הורים ילדים, יחסי אחים, סדרי התנהגות במשפחה, קבוצת השווים, ROUGH AND TUMBLE PLAY, פריצה, אלימות של DATING, אלימות כנופייתית, העדפת צפייה באלימות בטלוויזיה והקשר להתנהגות אלימה על פי גיל.

ביקורת על גישת תוקפנות נלמדת

אלימות בחברה הישראלית

ש"ש : 1

מטרות:

1. התלמידים ילמדו לערוך סינתזה וליישם את ההסברים שהוצגו עד כה לניתוח האלימות הגואה בחברה הישראלית.
2. התלמידים יעמדו על הקשר שבין חינוך, הצבת גבולות, חיזוקים נצפים וישירים להתנהגות אלימה ברמה חברתית.

3. התלמידים יידעו מהן התופעות והתהליכים החלים על החברה הישראלית והקשר בינם לבין עליה ברמת האלימות. (שבטיות מחד והתרופפות סולידריות מאידך, העמקת פערים, התגברות אגואזים וגישות תועלתניות, שחיקת אתוסים מאחדים, התרופפות קולקטיביזם, דוגמא אישית שלטונית ועוד).

קיימות הגדרות ותיאוריות רבות המנסות להסביר את הגורמים לאלימות. הקושי הוא בכך שהאלימות היא גם תוצאה וגם סיבה, גם גורם וגם סימפטום התנהגותי, גם תופעה אישית וגם קבוצתית. דבר אחד ברור: אלימות גורמת לאלימות. המקור לתופעה הוא בראש ובראשונה התרבות והערכים שעל-פיהם אנו מחונכים. מוקד האלימות הוא במודעות של הפרט לעצמו, בדרך שבה הוא תופס את המציאות ובאופן שבו הוא מעבד את המידע שלו אודותיה ומתרגם אותו להתנהגות (מתוך "אלימות בחברה הישראלית" מרכז מורשת מנחם בגין מכון מחקר, עמודים 6, 7).

בשנים האחרונות אנו עדים לכך שאלימות בחברה הישראלית הולכת ומתרחבת, הולכת ומעמיקה. החוקרים את האלימות בישראל סבורים כי צירוף של תופעת התחזקות השבטיות מחד-גיסא והתגברות התופעה של "אני ואפסי עוד" מאידך גרמו להגברת האלימות. זאת ועוד: שחיקת האתוסים שאיחדו את החברה הישראלית כמו "מדינה במצור", "כור היתוך" ו"חברת מופת", שמיתנו והסתירו גילויי אלימות, ומנגד התרופפות הסולידריות, העמקת הפערים והתגברות האגואזים וההתנהגויות המקדמות את תועלתו של הפרט, הוסיפו להגברת האלימות. חוקרי מרכז מורשת בגין טוענים: "דרוש לנו אתוס חדש של דמוקרטיה, פלורליזם ואולי אפילו חברה רב-תרבותית" (עמ' 17).

אלימות מינית

תקיפה מינית

ש"ש: 5

מטרות:

1. התלמידים יכירו את המושגים אלימות מינית ותקיפה מינית.
2. התלמידים יזהו אלימות מינית כמעשה כוחני הנעשה מתוך רצון בשליטה ולא בהכרח מעשה הנעשה מתוך חשק מיני.
3. התלמידים יזהו מין כנשק מתוחכם.
4. התלמידים יכירו את היבטי החוק העוסקים בהסכמה חופשית וידעו להעריך האם ישנה הסכמה חופשית באירועים שיוצגו בכיתה.
5. התלמידים יכירו את המודל של דיויס ומילר לגבי דילמה וידעו ליצור סינתזה לגבי דילמות בנושאי אלימות מינית על פי מודל זה.
6. התלמידים יכירו מודל בריאות לקיום יחסי מין המבוססים על תקשורת, אמון וכנות.
7. התלמידים יזהו תגובות ראשוניות ותגובות ארוכות טווח של נפגעות תקיפה מינית.
8. התלמידים יכירו השלכות נפשיות של נפגעות תקיפה מינית.

9. התלמידים ידעו את לשון חוק העונשין העוסק בעבירות מין.

מטרות נוספות :

1. התלמידים יפתחו מודעות עצמית לגבי מניעתם בהקשר של כוחניות, גבריות ונשיות.

2. התלמידים יפתחו יכולת לפנות לעזרה ולהיעזר.

התלמידים יכירו את הייחודיות של אלימות מינית ופגיעה מינית. לכל מעשה מיני שנעשה שלא מתוך הסכמה חופשית של שני הצדדים, בדרך כלל הנפגע/ת מכירים את הפוגע. התלמידים יכירו את התיאוריות שגורסות כי תקיפות מיניות נעשות ממקום של אלימות וללא קשר בהכרח לחשק מיני. המניע העקרי הינו השפלה, כוחניות. התוקף פוגע בקורבן הנתפסת כחלשה. משרת בעקר מתבגרים שמעמדם החברתי שולי. בן – הגבר החזק. רוצה לחוות עצמו כחזק על חשבון החלשה. המניע הוא כוחניות/ אלימות. מדוע לא "רק" יחטיף מכות ויפגע בהקשר מיני? מין הוא נשק. התוקף יודע שהקורבן תשתוק.

יודגשו אפיוני הפוגע – לא בהכרח החזק, לא בהכרח העבריין. מגיע ממקום של כוחניות.

על מין יש טאבו ולתוקף יש צורך להשפיל. דרך ההשפלה להציג את הכח שלו על מישהו אחר. מין כנשק, והפוגע יכול לסמוך על השתיקה. על מין / על אברי מין לא מדברים – טאבו. לכן זהו נשק מתוחכם כי ישנה שתיקה סביב זה. זהו הפשע היחיד כמעט שיש בו ספק! כשפורץ מתפרץ לבית, אין ספק שהפורץ אשם. כשיש פריצה לגוף, אין עדים (חלון לא נשבר). הנפגעת בספק, אולי חייכתי / השארתי כפתור פתוח. זהו הפשע היחיד שהקורבן מאשימה את עצמה ושואלת שאלות **למה** – שאלות שמעוררות אשמה. למה יש ספק? אין לנו הוכחה שהחלון נפרץ. התלמידים יכירו את הדילמה של מילר ודיוויס המבקשת שכל אחד יבדוק עצמו על פי שלושה מבחנים : הגינות, פרסום ואוניברסליות. התלמידים יכירו את לשון החוק לגבי עבירות מין וכן ילמדו את ההשלכות הנפשיות המיידיות וארוכות הטווח על הנפגעת.

נושא זה אקוטי ביותר לאור ריבוי מקרי התקיפות המיניות לאחרונה, ויש בו חלק יישומי רב ומטרות גם בתחום הפיכת התלמידים לאזרחים ביקורתיים, שומרי חוק, מוסריים ומודעים למעשיהם. אזרחים המפרים את קשר השתיקה סביב נפגעות תקיפה מינית ואונס קבוצתי!

בבליוגרפיה :

אברמוביץ' ד' (2004). המלך עירום. גילוי עריות במבט פמיניסטי. תל אביב: בבל, הרמן ג'ודית לואיס, טראומה והחלמה. הוצאת עם עובד. 1992, חוק העונשין, תשל"ז-1977. סימן ה': עבירות מין. בן אמיתי גלית (2009). השלכות נפשיות כל נפגעות תקיפה מינית.

*בסיוע המרכז לסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית – השרון – נעה האריס רעננה.

ביקור בכלא :

ש"ש: 7

מטרות :

1. התלמידים יידעו ליישם את התיאוריות השונות לעבריינות לפשיעה בהתייחס לאו"כ בית הסוהר.

2. התלמידים יזהו את מטרות הענישה באמצעי ענישה זה, בית סוהר.

3. התלמידים יזהו את יעדי השב"ס וכיצד באים לידי ביטוי בין כותלי בית הסוהר.

4. התלמידים יישמו את הגישות הקלאסית והפוזיטיביסטית ביחס לעבריין, למעשה הפשע, למדיניות וכד'

בהתייחס לאו"כ האסירים אותה יפגשו.

5. התלמידים יזהו את הכלא כארגון כוללני, ויבינו את בעייתיות המאסר.
6. התלמידים יכירו קורבנות ותוקפים ויישמו את הרקע התיאורטי שנלמד.

התלמידים יקשרו לתיאוריות הסברים לעבריינות, העבירה בראי האסכולה הפוזיטיביסטית מול הקלאסית, אלימות במשפחה וטיפול בגברים מכים (חרמון), אגף גמילה מסמים, מטרות הענישה, כלא כארגון כוללני ועוד.

התמכרויות ושימוש באלכוהול ובסמים:

מטרות:

1. התלמידים יכירו מושגי יסוד בתחום חומרים פסיכואקטיביים.
2. התלמידים ידעו להשוות בין סוגי התלות השונים. (הבנה)
3. התלמידים יכירו מגוון סיבות לשימוש והתמכרות לחומרים פסיכואקטיביים.
4. התלמידים יוכלו לנבא מועדות לשימוש והתמכרויות בקרב מתבגרים. (יישום)
5. התלמידים יידעו ליצור קשרים בין עמדות ההורים כלפי חומרים פסיכואקטיביים לבין התנהגות ילדיהם. (אנליזה)
6. התלמידים ידעו לתכנן תוכניות מניעה לפי מודל העמח"י. (סינתזה)
7. התלמידים יכירו את פקודת הסמים.
8. התלמידים יכירו וידעו להדגים את שיטת 12 השלבים לגמילה מהתמכרויות. (יישום).

מטרות נוספות:

1. התלמידים יפתחו מודעות עצמית והכרות עם דפוסים אוטומטיים שלהם.
2. התלמידים יפתחו יכולת לפנות לעזרה ולהיעזר.

חומרים פסיכואקטיביים – מושגי יסוד

ש"ש : 2

הגדרת מושגי יסוד

רשימת מקורות: מיכאל, התמכרות והחלמה, ע"מ 12-13. גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 23-66.

מושגים: חומרים פסיכואקטיביים, סם ותרופה, שימוש לרעה בסמים, שימוש מגוון.

חומרים פסיכואקטיביים – תלות והתמכרות ושימוש

ש"ש : 5

הסבר המושג תלות על היבטיו השונים. ההבדל בין השימוש לבין ההתמכרות שהינה תהליך התפתחותי הדרגתי שיכול להתחיל עם שימוש. ההתמכרות אינה בגלל חומרים, התנסויות, אנשים או דברים אלא בגלל מערכת היחסים של האדם עם החומר או החווים שפונה לאפיקים הרסניים.

רשימת מקורות: מיכאל, התמכרות והחלמה, ע"מ 13-23. גרין, סמים: עובדות,

שאלות ובעיות, ע"מ 39-49, 77-109.

מושגים : תלות, תלות פזיולוגית, תלות נפשית, סבילות, התמכרות מוצלבת, מחלת ההתמכרות, שימוש, התמכרות, חוסר שליטה ותלות, פגיעה בתפקודים.

חומרים פסיכואקטיביים – מעגל ההתמכרות ומועדות להתמכרות

ש"ש : 2

הבעיה והמציאות המכאיבה, מציאת "פתרון" בסם, יצירת בעיה חדשה, ראשונית, שימור החרפה ויצירת בעיות. סיבות לשימוש ולהתמכרות.

רשימת מקורות : מיכאל, התמכרות והחלמה, ע"מ 18-19. גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 39-49.

מושגים: מעגל התמכרות, מועדות להתמכרות.

חומרים פסיכואקטיביים – אספקטים של התמכרות

ש"ש : 1

התמכרות כוללת אספקטים ביולוגים, פסיכולוגים וחברתיים והיא מהווה התקפה על יצר החיים של האדם ופגיעה משמעותית בשלושת האספקטים הללו.

רשימת מקורות : מיכאל, התמכרות והחלמה, ע"מ 23-24. גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 77-105.

מושגים : אספקט ביולוגי, אספקט פסיכולוגי, אספקט בינאישי - חברתי.

החומרים הפסיכואקטיביים מיון לקבוצות שונות.

ש"ש : 4

מיון לקבוצות השונות. פירוט הסכנות בטווח הקצר וארוך. נזקים חברתיים.

רשימת מקורות : גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 25 - 65.

מושגים : סמים נרקוטיים (אופיאטים), סמים מדכאים (ברביטורטים), סמים מעוררים (אמפיטמינים), סמים הזיוניים (פסיכודליים), סמים מסיסים.

סמים : ההיבט הפלילי - פקודת הסמים המסוכנים ועבודת המשטרה עם בני נוער.

ש"ש : 4

הגדרת המושג סם על פי החוק, סוגי העבירות בשימוש בסמים, עונשים הקבועים בחוק, התייחסות המשטרה לבני נוער המעורבים בשימוש בסמים, ייחודיות הטיפול בבני נוער.

רשימת מקורות : גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 428 – 465.

מושגים : פקודת הסמים המסוכנים, החזקה ושימוש בסמים מסוכנים, הדחת קטין לסמים מסוכנים, יבוא וסחר בסמים מסוכנים, אחריות פלילית, הליך אי תביעה, חטא, עוון ופשע.

החומרים הפסיכואקטיביים וההתייחסות החברתית

ש"ש : 3

חלוקת החומרים הפסיכואקטיביים לחוקיים ובלתי חוקיים, הנמקות לפיקוח חברתי כמו תפוצה, מחיר כלכלי, עבריינות, התמכרות, מוות. הנזקים החברתיים כתוצאה מאורח חיים עברייני.

רשימת מקורות : גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 219-234, 109-77.

מושגים : סוגי הנמקות לפיקוח חברתי על חומרים פסיכואקטיביים, התמכרות ועבירות, הנרקומן ואורח חיו, הנזקים החברתיים, תלות, לגליזציה של סמים, שיקום נרקומנים אכזבה ותקוה.

הקשר בין הורים לילדיהם והשפעתו על עישון סמים בקרב ילדיהם וסימני אזהרה לשימוש בסמים ואלכוהול**ש"ש : 2**

המשפחה היא המסגרת החברתית הראשונית של האדם וככזו היא מעצבת את דפוסי התקשורת הבין אישית של הילדים ומלמדת מיומנויות חברתיות. מערכת היחסים במשפחה גם מספקת מודלים התנהגותיים הקשורים לשימוש בסמים ול"עמידות" בפני שימוש בסמים.

בניגוד להנחה המקובלת לפיה השפעת החברים היא הגורם המרכזי התורם או מונע שימוש בסמים, הוכח במחקרים רבים כי להורים יש השפעה חשובה ביותר על תחילת השימוש בסמים של ילדיהם. ילמד הקשר בין ההורים לילדים והשפעתו על עישון בקרב הילדים וכן סימני אזהרה ודרכי זיהוי של משתמשים בסמים ואלכוהול.

רשימת מקורות : קרמניצר, נעמי (2004) הורים סמים ומתבגרים, גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ, 109-77

מושגים : סימנים ברמת הפרט, סימנים ברמת הקבוצה.

מודל מניעה ג'ראלד קפלן**ש"ש : 2**

רשימת מקורות : גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 219-213, 340-305.

מושגים : מניעה ראשונית, מניעה שניונית, מניעה שלישונית, רכיבי מניעה העמח"י (ע"מ 333) גרין, סמים: עובדות, שאלות ובעיות, ע"מ 305-340.

שיטת שניים עשר הצעדים – שלושת המעגלים ו 12 הצעדים**ש"ש : 4**

שלושה המעגלים: פנימי, אמצעי וחיצוני. תמיכה חברתית, לכידות קבוצתית המהווה מנגנון לשינוי עמדות והתנהגות. חונכות והתחלקות.

רשימת מקורות : חן (2001), קשר בין תמיכה חברתית ותוכנית רוחנית לבין שינויים

אישיותיים, רגשיים והתנהגותיים בקרב אסירים שנגמלו מחומרים פסיכואקטיביים, אונ' בר אילן ע"מ 45 – 43. מיכאל, התמכרות והחלמה, ע"מ 41 – 34.
מושגים: שלושת המעגלים, 12 הצעדים.

ארגון AA וארגון NA

ש"ש : 1

מה הם הארגונים, רקע הסטורי.

רשימת מקורות: חן (2001), קשר בין תמיכה חברתית ותוכנית רוחנית לבין שינויים
 אישיותיים, רגשיים והתנהגותיים בקרב אסירים שנגמלו מחומרים פסיכואקטיביים,
 אונ' בר אילן ע"מ 42-40.

מושגים: ארגון AA, ארגון NA.

חומרים פסיכואקטיביים והתמכרויות – סיכום

לאחר רכישת הידע הביולוגי, פסיכולוגי והחברתי נערוך דיון כיתתי הילווה במשפט או אמצעי מתודי אחר ובו נתייחס ונדון בבעיית הסמים בישראל, פיקוח מול התרת השימוש. התייחסות לבני נוער כקבוצה רגישה לשימוש והתמכרות ודרכי התמודדות עם הנושאים שהוצגו.

כתות מיסטיות –

מטרות

1. התלמידים יכירו מושגי יסוד בתחום הכתות המיסטיות.
2. התלמידים יכירו וידעו להדגים את מאפייני הכתות המיסטיות. (יישום)
3. התלמידים יידעו לשער מועדות להצטרפות לכתות מיסטיות על סמך מאפייני הפרט. (סינתזה).

כתות מיסטיות – רקע היסטורי + הגדרת המושג

ש"ש : 2

הגדרת כתות, סוגי כתות ורקע היסטורי להיווצרותן.

רשימת מקורות: אמיר (1992), ע"מ 22 - 26. גלעד סופרין גלעד ויודפת חוה כתות מיסטיות, משטרת ישראל
מושגים: כתות מיסטיות, סוגי כתות, דתיות, מסחריות, עזרה עצמית וייעוץ, פוליטיות.

כתות מיסטיות – מאפייני הכתות ומאפייני המנהיג

ש"ש : 3

מאפייני הכתות ומאפייני המנהיג על פי אמיר (1992): "החלת האמת האבסולוטית" על העולם, "הכת כוללת, בדרך כלל, אידיאולוגיה נוקשה שהינה דתית במובן הרחב של המילה אך גם בעלת מרכיבים מיסטיים ותורות לא רציונאליות", "הכת היא אנטי אינטלקטואלית. ישנו דגש על אינטואיציה או חוויות אישיות", "בכל כת ישנו מנהיג

כריזמטי שהוא זה שמראה לאחרים את ה"אמת" שלפיה מתנהגים חברי הכת, "הכת מחליטה על דרך ההתנהגות בכל שטחי החיים: תזונה, מין, עישון, תרופות, מעשים ואפילו בחירת בני זוג והולדת ילדים".

רשימת מקורות: אמיר (1992) ע"מ 26 - 32. גלעד סופרין גלעד ויודפת חוה כתות מיסטיות, משטרת ישראל
מושגים: מאפייני הכתות.

כתות מיסטיות – מאפייני המצטרפים לכתות

ש"ש : 2

יילמדו על פי אמיר מאפייני המצטרפים לכתות : אישיותיים ומשפחתיים כמו : זיקה למשמעות רוחנית, הצורך בקבלת תשובות אבסולוטיות והקושי בשהייה במצב של ספקנות ודו משמעויות, "זיקה לאהבה וחיבה, "אכזבה תרבותית, חברתית ופוליטית", "הימצאות במשבר".

רשימת מקורות: אמיר (1992). גלעד סופרין גלעד ויודפת חוה כתות מיסטיות, משטרת ישראל

מושגים: מאפייני המצטרפים לכתות.

כתות מיסטיות – תהליך הגיוס והחיים בכת והשפעתם על החבר בה

ש"ש : 2

יפורטו שלושת שלבי הגיוס לכת. מרגע שהצטרף המגויס החדש לכת הוא פועל על פי עקרונותיה ואמונותיה ואם היא פועלת כקומונה סגורה - גם על פי אורח חייה. למרבית הכתות הדתיות יש כמה עקרונות משותפים, אשר המוטיב הבולט בהם הוא קיום חיים צנועים ומתנזרים.

רשימת מקורות: אמיר (1992). גלעד סופרין גלעד ויודפת חוה כתות מיסטיות, משטרת ישראל

מושגים: תהליך הגיוס.

כתות בישראל ודוגמא לכת בישראל

ש"ש : 1

תינתן דוגמא רלוונטית לאחת הכתות בישראל ומאפייניה על פי הנלמד.

רשימת מקורות: אמיר (1992). גלעד סופרין גלעד ויודפת חוה כתות מיסטיות, משטרת ישראל

5. ביבליוגרפיה

- אדד מ', **העברייך בהתהוותו**, הוצאת אור עם, 1989
- אדלשטיין א' **דפוסי עבריינות וסטייה חברתית בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה בישראל**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, ירושלים, האוניברסיטה העברית, המכון לקרימינולוגיה, 2000
- אופנהיימר ר', **האדם בהברה, תהליך החיברות**, משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים, ירושלים, תש"ם
- אישיות תיאוריה ומחקר, האוניברסיטה הפתוחה, כרך א' יחידות 1-2, רמת אביב
- אלירם י', **משטרה וחברה – מבוא למדעי המשטרה**, מולטיפרס, ירושלים, 1996
- אמיר, שמעון (1992). האיום בחופש: דרכי ההשפעה של כתות. ת"א: אוניברסיטת ת"א, פפירוס.
- אריקסון א', **ילדות וחברה**, ספריית פועלים, מדע לכל, מר מרחביה, 1974
- בראב תלמה, **לגעת בחיים**
- בראל צ. נוימאיר מ. **מפגשים עם הפסיכולוגיה**, מפגש שני, הוצאת רכס, 1992
- בר דוד רבקה, **היבט אינטגרטיבי על תופעת האלימות בבית הספר**, חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", המחלקה לקרימינולוגיה, אוניברסיטת בר אילן, תש"ס
- ברומברגר אופיר (עורך), הורוביץ תמר (ייעוץ מדעי), **אלימות ובעיות משמעת בבית הספר**, מכון הנרייטה סאלד, י-ם, 1994
- גבע ר', **אסטרטגיות במניעת פשיעה**, משרד המשטרה, ירושלים, 1992
- גימשי ד', **שיטור קהילתי בישראל והעולם**, משטרת ישראל, ירושלים, 1999
- גרין, דוד (1996). סמים: עובדות, שאלות ובעיות. משרד הבטחון.
- דרייקוס ר. **ילדים האתגר**
- דרייקוס ר. **יסודות הפסיכולוגיה האדלריאנית**
- הורוביץ תמר, פרנקל חווה וינון יגאל, **דפוסי אלימות של בני נוער**, מכון הנרייטה סאלד, י-ם, 1990
- זלבה (הפקה פנימית), **משטרה – אסופת מאמרים**, שיטור קהילתי – מהדורה שניה, 1998
- חזן, גילה (2001). קשר בין תמיכה חברתית ותוכנית רוחנית לבין שינויים אישיותיים רגשיים והתנהגותיים בקרב אסירים שנגמלו מחומרים פסיכואקטיביים, עבודת לקבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, המחלקה לקרימינולוגיה.
- לורנץ ק', **טבעת המלך שלמה**, שוקן, ירושלים, 1966
- לורנץ ק', **הרע לכאורה**, שוקן, ירושלים, 1970
- לורנץ ק', **על שמונה פשעי האנושות המתורבתת**, שוקן, ירושלים, 1976
- למיש דפנה, **לגדול עם הטלוויזיה – המסך הקטן בחייהם של ילדים ובני נוער**, אוניברסיטה פתוחה, 2002
- ע"מ 166-189
- לנדאו שמחה **"מלחמה, שלום ופשעה"**, מחקרו של פרופ שמחה לנדאו, רון שיוביץ מתוך מראות משטרה גליון 194, הוצאת משטרת ישראל, יוני 2003, www.police.gov.il
- מיכאל, אמנון (2007). התמכרות והחלמה: סוגיות נבחרות בטיפול במתמכרים. קריית ביאליק: אח.
- רהב גיורא, **סטייה חברתית**, האוניברסיטה הפתוחה, יחידות 1-6, רמת אביב, 1986
- רוט הלר ד', **היחיד והסדר החברתי**, עם עובד, ת"א, 1994
- פירוט: סאתרלנד, הגנב המקצועי, ע"מ 195 – 206
- שהם ש', תורת ההתחברות הדיפרנציאלית, ע"מ 159-166

- כהן א': נערים עבריינים – תרבות הכנופיה, ע"מ 177-194
- שוהם ש', רהב ג', **אות קין**, שוקן, ירושלים ות"א, 1983
- שוהם ש' **אלימות האלם**, שוקן, ירושלים ות"א
- שוהם ש', שביט ג', **עבירות ועונשים, מבוא לפנולוגיה**, עם עובד, ת"א, 1993
- שוהם ש', **פשיעה וסטייה חברתית**, פפירוס, 1985
- שוהם ש', רהב ג', אדד מ' **קרימינולוגיה**, שוקן, ירושלים ות"א, 2004
- שווארצוואלד י', **לא לבדו, אשנב לפסיכולוגיה חברתית**, כרך ב', האוניברסיטה הפתוחה, ת"א, 1978
- שווארצוואלד י', שגיא ג', שגיב ל', **פסיכולוגיה חברתית**, כרך ג', יחידה 6, האוניברסיטה הפתוחה, ת"א, 1996
- שחר נ', מושקוביץ ע', **האדם בחברה, משפחה וחברה**, משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים, ירושלים, תש"ם
- שיוביץ רון, "אקלים מסוכן", מתוך מראות המשטרה, בטאון משטרת ישראל גיליון 187 ינו'-פבר' 2002.
- www.police.gov.il
- שפירא י', בן אליעזר א', **יסודות הסוציולוגיה**, עם עובד, ת"א, 1991
- אתר תיכון רבין, מגמת קרימינולוגיה, מטלה מתוקשבת, קוהלברג
- http://www.rabin-ks.org.il/psychology/cognitive_matala.htm
- שירות בתי הסוהר, דו"חות שנתיים, תל אביב, ירושלים

גזר דין של בית המשפט המחוזי בחיפה מספר פ 000116/02 מיום 19.11.03
בעניין: מדינת ישראל
המאשימה

נ ג ד

הנאשם פלוני, ת"ז 063977946, יליד 1944

כמופיע באתר שירות בתי המשפט :

[http://62.90.71.122/Prod03/ManamHTML2.nsf/5EB95270DB61E1CE42256DE3006BFCC4/\\$FILE/590B59EA60F42F8342256DE0002624FB.html?OpenElement](http://62.90.71.122/Prod03/ManamHTML2.nsf/5EB95270DB61E1CE42256DE3006BFCC4/$FILE/590B59EA60F42F8342256DE0002624FB.html?OpenElement)

הרחבה לפי נושאים - בבליוגרפיה למורה:

- אלימות – כללי :
- אלישיב שמשי, **להיאבק באלימות ולהצלחית**, הוצאת צ'ריקובר, בימת ון ליר 3, **אלימות בחברה הישראלית**, למיש דפנה, לגדול עם הטלוויזיה המסך הקטן בחייהם של ילדים ובני נוער, אוניברסיטה פתוחה, 2002, ע"מ 166-189
- שוהם ש.ג., **אלימות**, הוצאת אור עם, ת"א,
- שוהם ש.ג. **אלימות האלם**, שוקן, ירושלים ות"א
- תוספת 20.8 : <http://ceti.macam.ac.il/courses/socpsy/aggessent.htm>
- תוכנית הטלוויזיה בית הספר כזירת איגרוף WWF: דפנה למיש
- http://www.amalnet.k12.il/sites/commun/library/tv/frm_tv_vehalimut.htm:
- צוהר לבית הסוהר, אסופת מאמרים בהוצאת השב"ס

אלימות בבתי ספר :

רמי בנבנישתי, **אלימות במערכת החינוך תשס"ב** – דוח ביניים על ממצאי סקר בקרב תלמידים, בית הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית, י-ם, 2002

בר דוד רבקה, **היבט אינטגרטיבי על תופעת האלימות בבית הספר**, חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", המחלקה לקרימינולוגיה, אוניברסיטת בר אילן, תש"ס ברומברגר אופיר (עורך), **אלימות ובעיות משמעת בבית"ס**, מכון הנרייטה סאלד, 1994 דגני, א., דגני, ר. (1999). **סקר על האלימות הגואה בחברה הישראלית**. מכון גאוקרטיאוגרפיה. ידיעות תקשורת ע"מ 70 – 75.

הורוביץ תמר, **אלימות כתופעה אנטי חברתית, תיאוריה ומעשה**, מכון הנרייטה סאלד י-ם, 2000 פורמן מירטה, **ילדות כמרקחה: אלימות וצייתנות בגיל הרך**, הקיבוץ המאוחד, ת"א, 1994 קלאוס, ע. (1979). **ספורט ומניעת עבריינות**. **חברה ורווחה**, כרך ב, עמ' 127-123 רוקח אריה (עורך) **התמודדות בית הספר מול האלימות**, משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, שפ"י, ירושלים, התשנ"ה

אלימות במשפחה:

http://www.knesset.gov.il/mmm/papers.asp?category_id=12

<http://www.naamat.org.il/themes/default.asp?PageId=5>

http://www.elem.org.il/elem3_41.htm

גל נעמי, **אלימות נגד נשים נורמה או סטייה?**, אדום הוצאת הקיבוץ המאוחד והמכללה האקדמית אשקלון, 2003

לב ארי רונית, **אחרי המכה- התמודדות נשים מוכות עם אלימות במשפחה**, נעמת, 1991

סמים

גרין ד. (עורך), **סמים – עובדות, שאלות ובעיות**, משרד הבטחון הוצאה לאור, 1996 זיו אבנר, עורך, **הגיל הלא רגיל**, תשמ"ה (85) פפירוס ת"א את המאמר **"תופעת השימוש לרעה בסמים, אפיוניה בגיל ההתבגרות ותפקידה של המשפחה בהתמודדות עם הבעיה"** ד. גרין ע"מ 258-301 כספי י', **סמים מסוכנים – מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט**, תמר, ת"א, 1996 סמילנסקי משה, **אתגר ההתבגרות, כרך ה'**, הוצאת ת"ל, ת"א, 1988

ויקטימולוגיה:

ד"ר בן ברוך סוזי, **"צדק מאחה"**, מראות משטרה מס. 194, הוצאת משטרת ישראל, יוני 2003, כהן-גז אסתר, **"בנים חורגים? – הקורבן"**, מראות משטרה מס. 194, הוצאת משטרת ישראל, יוני 2003, רגן נעמי, **עקדת תמר**, הוצאת כתר ירושלים, 1994

עבריינות נוער:

שיוביץ רון, "מרד הנעורים" (ד"ר זוסי בן ברוך), מראות משטרה מספר 197, הוצאת משטרת ישראל, דצמבר 2003 משטרת ישראל, דו"חות שנתיים, ת"א, ירושלים

13. דרכי הערכה מסכמת**יא :**

מבחן (1) סמסטר א'	-	45%
הערכת מורה סמסטר א'	-	2.5%
מבחן (2) סמסטר ב'	-	25%
מבחן (3) סמסטר ב'	-	25%
הערכת מורה סמסטר ב'	-	2.5%
סך הכל		100%

* סך הכל 3 בחינות שנתיות. לעיתים 2 בחינות בסמסטר א' ובחינה אחת בסמסטר ב'.
 ככל סמסטר מתקיימות 3 בחינות לשני המקצועות (פסיכולוגיה וקרימינולוגיה) בהתאם לתאריכי
 הבחינות ולהתקדמות בחומר הנלמד, מוחלט באם תערכנה 2 בחינות בסמסטר א' או ב'
 בקרימינולוגיה.

יב :

מבחן (1) סמסטר א'	-	34 %
הערכת מורה סמסטר א'	-	3%
מבחן (2) סמסטר ב'	-	25%
מתכונת סמסטר ב'	-	38%
סך הכל		100%

ציון הגשה לבחינת הבגרות :

ציון שנתי י"א	20%
ציון שנתי י"ב	80%

ציון הבגרות הסופי יורכב :

א. בחינה מסכמת : תיערך בחודש מאי יב'. הבחינה מהווה 90% מציון הבגרות הסופי.
 סה"כ 90% - בחינת בגרות מסכמת.

ב. תיק עבודות לתלמיד – סה"כ 10% פירוט רחב בנספחים. על פי הפירוט הבא:

סוג הדו"ח	משקל	סה"כ
דו"חות צפייה בסרטים (3)	2%	6%
דו"ח סיור בכלא (1)	4%	4%
סך הכל		10% מציון סופי

לסיכום הציון מורכב : ציון סופי בחינת בגרות (הכוללת את כל החומר העיוני) 50% ציון הגשה החומר העיוני) 50% ציון בחינת בגרות

תיק עבודות = 10%

סה"כ = 100%

מבנה הבחינות: -

כל הבחינות בנויות במתכונת דומה מאד לזו של בחינת הבגרות, למעט שינוי קל של ניקוד או מספר הסעיפים בכל שאלה (בהתאם לכמות החומר שנלמד עד לבחינה).

הבחינה בנויה משלושה חלקים :

חלק א' – שאלה גדולה משקלה כ 35 נקודות -
קטע UNSEEN עד כחצי עמוד ובו תיאור של מקרה עבריינות . לקטע מצורפות כ4 – 5 שאלות ברמות חשיבה שונות (ידע, הבנה, ניתוח ויישום).

חלק ב' – 2 שאלות מצומצמות יותר כ 25 נקודות לכל שאלה = 50 נקודות.
פתיח קצר וממוקד עליו נשאלים התלמידים 2-3 שאלות ברמות חשיבה שונות. (ידע, הבנה, ניתוח ויישום).

חלק ג' – כ 2-3 שאלות קטנות וממוקדות. כ 15 נקודות.
שאלות ברמות חשיבה ידע והבנה בעקר.

התוכנית נבנתה על התוכנית הבסיסית שהייתה קיימת עד כה (אותה הכין סנ"צ אבי ברוכמן, מוסמך האוניברסיטה העברית בקרימינולוגיה). התוכנית בתיכון רבין נכתבה ע"י הילה עפרוני, מוסמכת אוניברסיטת ת"א בסוציולוגיה ובעלת M.Ed. ביעוץ חינוכי – מורה לקרימינולוגיה, סוציולוגיה ופסיכולוגיה.

נספחים :**תיק עבודות תלמידים –**

משקלו 10% מציון הבגרות הסופי :

התיק יכיל :

- 3 דו"חות צפייה בסרטים בהתאם לתיאוריות שנלמדו – דוגמא להנחיות להגשת דו"ח הצפייה בעמוד 58. דוגמא למשיכון בעמוד 59.
פירוט : התלמידים יצפו ב 4 סרטים לפחות במסגרת לימודיהם במורחב ויגישו על שלושה מהם דו"ח צפייה בסרט. התלמידים יצפו בארבעה סרטים ויגישו שלושה על מנת לאפשר לתלמידים שהחסירו סרט אחד שלא להפסיד 2% מציון תיק העבודות. כמו כן תלמידים שירצו לשפר ציון, יוכלו לבחור את שלושת הדו"חות הטובים ביותר.
- 1 דו"ח סיור בכלא – מפורט בנספח 2 בעמוד 63.

<u>סוג הדוח</u>	<u>משקל</u>	<u>סה"כ</u>
דוח צפייה בסרט (3)	2%	6%
דוח סיור בכלא (1)	4%	4%
סך הכל		10% מציון סופי

נספח 1 – הנחיות לכתובת דו"ח צפייה בסרטים - מורחב קרימינולוגיה.
כל דו"ח יצורף לתיק עבודות התלמיד – משקלו 2% - סה"כ 3 דו"חות.

תאריך ההגשה : הדו"ח יוגש עד שבוע מיום הצפייה בסרט.
שם התלמיד/ה:

הנחיות לתלמידים :

הסרט בו נצפה מסכם תיאוריות שנלמדו בכיתה.

עליכם לצפות בסרט, **להחליט** אילו תיאוריות רלוונטיות לניתוח הסרט.

הסבירו בקצרה מהי התיאוריה,

בחרו 2 מושגים או עקרונות מתוך התיאוריה, **הסבירו אותם** **והדגימו** בהרחבה כיצד שני

עקרונות / מושגים אילו באים לידי ביטוי בסרט. ההדגמה היא החלק המשמעותי בדו"ח. נא

הסבירו בדיוק כיצד תוכלו לנתח את מעשיהן של הדמויות לאור עקרונות שנלמדו בתיאוריה

הרלוונטית.

קריטריונים להערכת דו"ח הצפייה :

תבחינים	משקל	סה"כ
בחירת התיאוריה	5% - 5 נקודות	5%
הסבר התיאוריה וייחודיותה	10% - 10 נקודות	10%
הסבר כל מושג	7.5% לכל עקרון/מושג - 7.5 נקודות X 2 מושגים.	15%
יישום כל מושג לגבי הסרט – ניתוח הסרט בהתאם לעקרונות התיאוריה.	35% לכל עקרון – 35 נ' X 2 מושגים/ עקרונות.	70%
סה"כ		100%

הוראות טכניות :

יש להגיש את הדו"ח מודפס בפונט 12, רווח בין הפסקאות של שורה וחצי.

בהצלחה רבה!!!

משיבון לדוגמא - דוח צפיה בסרט – באז – 2% מתיק העבודות

*הערות למורה :

1. מכיון שזהו סיכום הנושא. והתלמידים מתמודדים באופן מונחה אך עצמאי עם הגישות, השאלות כלליות ברמה של תיאוריות, ועל התלמידים ליישם בכוחות עצמם. זאת לאחר שהתנסו בכך קודם בעזרת עזרי הוראה אחרים כמו : קטעי עיתונות להמחשת כל תיאוריה בנפרד – עבודה ששמשה התנסות ראשונית ביישום ובניתוח של מקרים "מהחיים" על פי תיאוריה שנלמדה – בפורום המליאה. עבודה בקבוצות – למידה שיתופית שסייעה ליישום וניתוח מקרים דמיוניים שניתנו ע"י המורה על פי תיאוריה שנלמדה.
2. מחוון זה מציג דוגמאות חלקיות, ניתן למלאו במקרים רבים ותיאוריות נוספות.

הערכה – על התלמיד להתייחס לשני מושגים / שתי תיאוריות .

שם התיאוריה הפסיכולוגית לתוקפנות/אלימות ועבריינות	מושג מרכזי – הסברו ללא קישור לתיאוריה	דוגמא מהסרט (נא לפרט ולקשר היטב לתיאוריה) יישום וניתוח הדמות בסרט
15% לפי הפירוט : בחירת התיאוריה 5% הסבר ייחודיותה 10%	7.5% לכל מושג (לשני מושגים 15%)	35% לכל יישום של מושג (לשני ההסברים 70%)
בחירת התיאוריה - פרסונס – מרד זכרי הסבר ייחודיותה - עוסקת בהסבר פסיכולוגי לעבריינות של גברים בחברה המודרנית ומתמדת בחסך אב. מתמקדת במנגנוני הנפש ובמנגנוני הגנה כמסבירים עבריינות.	מרד זכרי – בעקבות תהליכים שחלו לאחר המהפכה התעשייתית, האב יצא לעבודה ונעדר מהבית, חל שינוי שתוצאתו הייתה שבחיים המודרניים סוכני הסוציאליזציה היו בעיקר הנשים. תפקודי החינוך הועברו לידי הנשים: האם הייתה זו שבפועל גדלה את הילדים, גננות ומורות חינוכו את הילד והנער בגן ובבית הספר. הילד נחשף בעיקר למודלים תיפקודיים והתנהגותיים של הנשיים ללא כל השפעה גברית. בשלב הבגרות נדרש היה למתבגר דמות גברית כדי שיוכל לעצב את זהותו הגברית, השונה מהמודלים הנשיים שהכיר, אולם מודלים אלו שאותם היה אמור לחקות כדי להתנהג כגבר, אולם אלו לא היו בנמצא וחסרו לו. מאחר ולא היה למתבגר מודל חיקוי הוא אימץ לעצמו מודל המנוגד למודל הנשי המאופיין ברוך, עדינות, אדיבות וסובלנות והציג מודל הפוך של חוסר ברגשות, קשיחות וולגריות ועוד... התנהגות כזו מכונה "תגובה תצורתית" התנהגות שמנוגדת להתנהגות הרצויה במקרה שלנו התנהגות הנוגדת את ההתנהגות הנשית. הילד מנסה לרכוש זהות גברית בדרך שפרסונס כנה אותה "המרד הגברי" אחת הדרכים להביע נוקשות ולהיות גבר זה לבצע משעי עבריינות ולהצטרף לקבוצה עבריינית.	רפי – אביו נעדר מהבית. קצין הנוער במשטרה מעיר לו מספר פעמים שחסרה לו דמות אב, ולכן מאמץ את עידו כמודל לחיקוי. ומשתמש במנגנון "יצירת תגובה" – מפרש התנהגות גברית כהפוכה מהתנהגות נשית (אמו – דואגת, תלותית) ומנסה להפגין קשיחות ואכזריות.

	פרסונס קרא לתופעה של רכישת זהות גברית "המרד הזכרי", אחת הדרכים להיות "קשה" ו"חזק" ולהוכיח ש"אני גבר" היא לבצע מעשים קיצוניים וביניהם מעשי עבריינות תוך אימוץ סטריאוטיפים השאובים מסרטי אלימות, ספרים, טלוויזיה ואמצעי חיברות נוספים..	
רפי מקבל מעידו חיזוקים חיוביים לאחר דקירת הנער, והפריצה לקיוסק. עידו קורא לרפי פחדן ולא מפסיק, על מנת להסיר גירוי לא נעים זה, מבצע רפי התנהגויות אלימות – חיזוק שלישי.	* חיזוק חיובי : קבלת גירוי נעים (או אירוע) לאחר ביצוע התגובה, המגביר/המגדיל את תדירותה (החיזוק עצמו חייב להיות משמעותי ללומד). * חיזוק שלילי : הפסקת גירוי לא נעים לאחר ביצוע התגובה, המגביר/המגדיל את תדירותה (בחיזוק שלילי הגירוי הלא נעים קדם לתגובה. הופעת התגובה הפסיקה אותו).	תורת הלמידה ההתנהגותית – סקינר
חיקוי מודל : רפי, גדל במשפחה חד הורית, מסטטוס סוציו-אקונומי נמוך, ללא דמות אב, התחבר עם עידו, המגיע ממשפחה ממעמד סוציו-אקונומי גבוה. עידו, נער כריזמטי, מפגין בטחון רב. רפי מחקה אותו, מתבונן בהתנהגותו ומקבל חיזוקים נצפים. לדוגמא: במפגש של מספר ילדי הכיתה יחד עם רפי ועידו, מביאה נטע אקדח של אביה. עידו ללא היסוס יורה לעבר חיות וזוכה לחיזוק ישיר ע"י הקבוצה הסובבת. רפי שצופה בדגם שלו (עידו), מאמין שגם הוא יקבל את אותו החיזוק אם יחקה את התנהגותו של עידו, לכן לאחר שעובר תהליך קשב, זכירת התנהגות ותוצאותיה, מפתח הנעה, רצון לחקות התנהגות, ומתרגם להתנהגות, יורה אף הוא בחיות.	- חיזוק ישיר : חיזוק שמקבל האדם על התנהגותו. - חיזוק נצפה : חיזוק שמקבל הדגם ושהלומד מאמין שגם הוא יקבל אותו, אם יחקה את התנהגותו. - חיזוק עצמי : חיזוק שאדם נותן לעצמו לאחר שהשיג את מטרתו (עמד בסטנדרטים שהציב לעצמו). *גורם סביבתי נוסף שמשפיע על ההתנהגות הוא חיקוי מודל (דגם) - חיקוי האחר. לדעת בנדורה מרבית ההתנהגויות אינן נלמדות באמצעות התנסות אישית אלא באמצעות התבוננות בהתנהגות אחרים. חיקוי ההתנהגות הוא על מנת לקבל חיזוק או להימנע מעונש שקיבל הדגם. הדגמים לחיקוי הם אנשים כריזמטיים, בעלי סטטוס גבוה וגם כאלה הנתפסים כדומים לנו.	למידה חברתית – בנדורה
עידו ויחסיו עם הוריו - התפיסה שהתנהגות נכונה היא לפעול על פי	קדם אופרציונלית – אינדיבידואליות, אינסטרומנטליות וחליפין -	התפתחות מוסרית – קהולברג

<p>האינטרסים של הפרט. ישנן דוגמאות רבות בסרט בהן רואים את עידו ויחסיו עם הוריו - לא מתחשב בחוקים החברתיים, לא עושה מעשים שיזכו אותו באהדה, אלא מתמרן את הוריו ומשקר להם וזאת על מנת להשיג את רצונותיו הוא. (ראו דוגמא במסיבה שערכו הוריו בביתם)</p>	<p>ראה הגדרה: http://ick.macam.ac.il/ic/ss/dev/ktheory.htm</p>	
<p>חללים באני העליון : חללים, או מ"חורים" המבטאים חסר ערכי ונורמטיבי ב"אני העליון" שלהם. חללים (לקונות) אלה מונעים מה"אני העליון" מלהיות מחסום התנהגותי בתחומים מסוימים. התיוג השלילי בגיל הצעיר מהווה את אותה "קרקע מכינה" (אדד, 1982), המאפשרת קליטה של דימוי עצמי שלילי, דבר שיגרור בעקבותיו את ההתנהגות השלילית. דרך ההזדהות של ילד זה, תתאפיין בזהות עצמית שלילית - בתחום המסוים, שאליו כוונו התגים השליליים. ילד, שתגים שליליים של זהות מוסרית כיוונו את התפתחותו המוסרית, לא יוכל לבנות לעצמו "אני עליון" שלם שיכלול <u>בתוכו את אותו בלם פנימי ושלם, המוביל להתנהגות נורמטיבית.</u> אכן, יש פגם ב"אני העליון" שלה. קיים חלל <u>במערך הערכי החיובי</u> שלא יכול היה להיווצר, ואף אולי גרוע מכך. במקומו נוצרה הוויה, המכוונת לכיוון השלילי. זהו מעין <u>מערך נפשי שלילי, הדוחף לעבר ההתהוות השלילית, ואל</u></p>	<p>חוסר הזדהות משמעותית – אישיות פסיכופאטית או חללים באני העליון</p>	<p>פסיכואנליזה - העבריינות יכולה לנבוע מפתרון לקוי של תסביך אדיפוס. מעשה העבירה יכול לסמל את התקוממות של הפרט כנגד סמכותו של האב או האם. במקרים קיצוניים הוא יסמל את השאיפה ה"לא מודעת" המחפשת הגשמה, של הכחדת האב, או סילוק האם. הפרת החוק, <u>כמקור הסמכות בחברה, מקבילה להפרת סמכותו של ההורה.</u> הפגיעה בחוק היא, משום כך, התחליף לפגיעה באב או באם</p>

<p>העשייה השלילית – דוגמת עידו ויחסיו עם הוריו – המסרים המשוגרים כלפיו, יתכן ולא גרמו להתפתחות תקינה של מערך ערכי. והוא לא מהסס לפגוע, לדקור, להצית את חבריו, אין לא מחסום התנהגותו שיעצור אותו. לא חש רגשי אשם (מתקשר לאישיות פסיכופאטית).</p>		
	חסך אם / חסך אב	
<p>דוגמת התעללותם של עידו ורפי בבע"ח והריגתם את החתול</p>	<p>עבריינות כתוצאה מ"התקה" והקשר לשלב האנאלי - מנגנון הגנה המופיעה כתגובה פסיכולוגית של אדם שנפגע ואינו יכול לגמול למתקיף, ומעביר את התגמול לאדם זמין החלש ממנו.</p> <p>בשלב האנאלי יכול להווצר קבעון – טיפוס אנאלי אגרסיבי – שחרור יתר, אכזריות וסאדיזם שמתבטא בין היתר ביחס לבעלי חיים</p>	
<p>עידו : אע"פ שהקיוסק אליו פרצו, כבר היה פתוח. עידו יכול היה להכנס דרך הדלת, לקח אבן ושבר את החלון, דווקא. עבירה רגשית שמטרתה לפרוק מתחים.</p>	<p>העבירה היא המטרה, לא משמשת כאמצעי להשגת מטרה תכליתית, העבירה מטרתה לפרוק לחצים ומתחים שהצטברו בפרט, וע"י ביצועה, הוא משתחרר מהם. כמו עבירות מין, עבירות אלימות, רצח.</p>	<p>ניתן גם להדגים את המושג : עבירה אקספרסיבית - רגשית</p>

נספח 3 : יצורף לתיק עבודות התלמיד – משקלו 4%

דוח סיור- בית מעצר ניצן

<http://www.ips.gov.il/shabas>

אתר השב"ס

תאריך הסיור :

שם התלמיד/ה:

לפניכם חומר רקע ומספר שאלות. את הדו"ח יש להגיש עד יום

א. באתר השב"ס מופיעים יעדי שירות בתי הסוהר. הציגו ארבעה יעדים והדגימו כיצד באים לידי ביטוי יעדים אילו על סמך הביקור בכלא. [30 נקודות – 24% (8 נ') להצגה ו 76% (22 נ') ליישום]

<http://www.ips.gov.il/Shabas/ODOT/Shabas+Goals/default.htm>

ב. הסבירו את המושג מכאובי מאסר. הדגימו מושג זה לאור הביקור בכלא. [20 נקודות – 25% (5 נ') להסבר המושג ו 75% (15 נ') ליישום].

ג. הסבירו באמצעות אחת מהתיאוריות לעבריינות שנלמדו בכיתה את עבריינותו של אחד מן האסירים עמם שוחחנו. [20 נקודות – 25% (5 נ') לתיאוריה ו 75% (15 נ') ליישום].

ד. הציגו שתיים ממטרות הענישה התועלתיות.

הסבירו לאור הביקור בכלא, אילו מטרות מתמשות וכיצד הן מתמשות. במידה וחלק מהמטרות לא מתמשות, הסבירו מדוע קשה להשיג מטרות אילו במסגרת הכלא.

[20 נקודות – 50% (5 נ' לכל מטרה=10) להסבר המטרות ו 25% להסבר מימוש המטרות (5 נ') ו 25% להסבר חוסר מימוש המטרות (5 נ') ליישום].

ה. מתוך אתר השב"ס, הציגו שני פריטי מידע אודות בית מעצר ניצן. סוג אוכלוסיה, רקע, סדר יום, גודל וסיווג. [10 נקודות – 50% (5 נ') לכל עיקר מידע]

הוראות טכניות :

יש להגיש את הדו"ח עד שבועיים מיום הסיור, מודפס בפונט 12, רווח בין הפסקאות של שורה וחצי.

בהצלחה רבה!!!

נספח 4 : יצורף לתיק עבודות התלמיד – משקלו 4%

דוח סיור- בית מעצר ניצן

<http://www.ips.gov.il/shabas>

אתר השב"ס

משיכון לדוגמא

לפניך חומר רקע ומספר שאלות. את הדוח יש להגיש עד יום

א. באתר השב"ס מופיעים יעדי שירות בתי הסוהר. הציגו ארבעה יעדים והדגימו כיצד באים לידי ביטוי יעדים אילו על סמך הביקור בכלא. [30 נקודות – 24% (8 נ') להצגה ו 76% (22 נ') ליישום] דוגמא למורה : + תשובות חלקיות לחלק מן היעדים.

היעדים העיקריים של שירות בתי הסוהר

1. אחזקת אסירים במשמורת כמצוות בתי המשפט ובתנאים שנקבעו בחוק, לרבות עצורים עד תום ההליכים המשפטיים נגדם. – שוחחנו עם אסירים השפוטים לתקופת מאסר של 10 שנים בהתאם לצו בית משפט כמו כן פגשנו עצירים שהינם בחזקת חפים מפשע אך מוחזקים בבית המעצר עד תם משפטם.
2. שמירה על האסיר בתקופת מאסרו, כדי למנוע ממנו לחזור ולהזיק לחברה. – ראינו אסירים הכלואים בתאים בהם שוהים 8 אנשים. דלתות התאים נפתחות רק בזמנים קצובים (פירוט) וחלק מהזמן סגורות לחלוטין. בתאים סורגים ובכל אגף ישנם X סוהרים. האגף בנוי כ... וכך יכולים הסוהרים להשגיח על האסירים מכל מקום בו נמצאים, בנוסף ישנן מצלמות במספר מסדרונות. הכניסה לאגף נעולה בשתי דלתות בטחון. הכניסה לכלא אורכת זמן רב. אסור להיכנס עם חפצים, המבקר עובר בדיקה גופנית ולאסירים אין נגישות לאיזור היציאה. כל יציאה מהכלא לבית המשפט מלווה ברכבים של יחידת (פירוט).
3. טיפול באסיר בתקופת שהותו בבית הסוהר, במגמה לסייע לו להשתקם ולהשתלב בחברה בתום תקופת המאסר. השירות מטפל באוכלוסיית אסירים אשר, בדרך כלל, עברה את כל המסגרות הטיפוליות שהמדינה הקימה לטיפול באזרח חריג, ולאחר שכל המסגרות הללו לא הצליחו במשימתן להקנות לו את הכלים הנאותים שבהם יוכל להתמודד עם בעיותיו האישיות והחברתיות. – האסיר עובר וועדת קבלה עם היכנסו לכלא ויכול לבחור במסגרת שיקומית. במסגרת זו מורגל לחיי שגרה המצפים לו גם מחוץ לכלא. סדר יומו הוא יוצא לעבודה... בשעות אחר הצהריים חלק מן האסירים משתתפים בקבוצות טיפוליות המתקיימות הם על ידי אנשי טיפול מהשב"ס והן ע"י מכון אדלר והורות ועוד. מכורים לסמים נכנסים לאגף מיוחד ובו...
4. התאמת המתקנים של שב"ס לשם שיפור תנאי מחייתם של האסירים.
5. מיון אסירים לבתי הסוהר, הענקת טיפול רפואי, סוציאלי ופסיכולוגי לאסירים, קיום מערכת של חובות וזכויות, פעולות חינוך, הכשרה מקצועית, תעסוקה, דת ושיקום.
6. אבטחת מתקני שב"ס, אבטחת המידע המצוי בהם, שמירה על ביטחונם של האסירים וביצוע ליוויים להעברת אסירים.
7. שב"ס מחוייב לשליחות שבמלחמה בנגע הסמים בין כותלי בית הסוהר, כחלק מהמלחמה הכוללת של החברה בישראל בנגע זה.
8. הכשרת כוח אדם מתאים לעבודה בשירות בתי הסוהר המתאפיין ביושר אישי, אנושיות, מקצועיות, אמינות, לויאליות ודיווח אמין בכל שלבי הפיקוח, תוך דאגה לרווחת הסגל ולטיפוחו.

ב. הסבירו את המושג מכאובי מאסר. הדגימו מושג זה לאור הביקור בכלא. [20 נקודות – 25% (5 נ') להסבר המושג ו 75% (15 נ') ליישום].

תשובה :

"מכאובי המאסר" - התהליך שעובר האדם תוך כדי ההיאסרות (איבוד הזהות, איבוד הפרטיות, תיוג, וכו'). לגבי עברייני חוזר התהליך מכאיב פחות בהשוואה לעברייני המתחיל, מכיוון שהוא מתואם בציפיותיו ובדימויו העצמי לכלא. ע"פ סייקס (1958) מכאובי המאסר גורמים לפגיעה באישיות, האסיר, במערכות ההגנה שלו, בהערכתו העצמית ובתחושת הבטחון שלו.

פירוט בכלא ניצן :

- א. שלילת החירות – א' סיפר על ה"כאב" החזק ביותר הנובע מעצם הכליאה ומיישומה במוסד עונשין. הבעיות העיקריות הנגרמות ממצאיאות זו הן הניתוק מהמשפחה, מהקרובים ומהחברים, והדחייה המוסרית והגינני החברתי הקשורים בבידוד הכפוי.
- ב. שלילת מצרכים ושירותים – ראינו כי האסיר נמצא בסביבה ספרטנית המאופיינת בקיפוח ובאספקה מינימלית של מוצרים. שלילת הבעלות על רכוש נתפסת על ידי האסירים כפגיעה באישיותם ובבגרותם וכמדד לחוסר הגשמה עצמית. האסירים רואים ב"עוניים" כשלון אישי וסוברים כי הגורם המרכזי לכך הוא היותה של המדינה טירן מנצל, ולא גוף משקם. תחושה זו גוברת בחברות קפיטליסטיות בהן נתפסת הבעלות על רכוש כסימן ברור לערך האדם.
- ג. שלילת יחסי מין הטרנסקסואלים – חסרונם של יחסי מין הטרנסקסואליים משפיע הן במישור הפיזי והן במישור הנפשי. סייקס סובר כי הבעיות הפסיכולוגיות בתחום זה חמורות יותר מהבעיות הפיזיולוגיות, שכן בחברה המורכבת מגברים בלבד קיים איום תמידי על "גבריות" חבריה, הנובע מחשש בלתי פוסק מפני התערורות נטיות הומוסקסואליות. בנוסף נוצר אצל האסיר בלבול ועיוות של מושג הגבריות בשל חוסר המגע עם העולם הנשי, המעניק לגבר באשר הוא תחושה של שייכות, כוח, אוריינטציה ומשמעות.
- ד. שלילת אוטונומיה – ראינו כי האסירים כמו ילדים, עליהם לבקש רשות לעשות דברים בסיסיים שאנו יכולים לעשות. הם מאבדים בכלא את עצמאותם ומוכפפים לסדרה ארוכה של חוקים הקובעים את התנהגותם. עובדה זו יוצרת אצל רבים תחושה של עוינות וזעם כלפי רשויות הכלא, חלק מהאסירים קיללו וצעקו על מנהל האגף בגלל שביטל להם חופשה. עיקר תסכולו של האסיר נובע מחוסר יכולתו לשלוט בחייו ומסירובו העקרוני של צוות הכלא לנמק את מדיניותו. מגבלה זו נתפסת סובייקטיבית כמדד לחולשה, לחוסר אונים לחוסר עצמאות, ומהווה איום על דימויו העצמי ועל תדמיתו של האסיר כאדם בוגר.
- ה. שלילת ביטחון – כניסת האסיר לכלא פותחת תקופה של התרועעות אינטנסיבית וארוכה עם פושעים בעלי היסטוריה של אלימות ותוקפנות. האסיר מודע להימצאותו תחת עינם הבוחנת של אסירים אחרים המתגרים בו, "משחקים" עמו ובוחנים את סבלנותו. הוא מחוייב ל"הילחם" על מנת להגן על בטחונו האישי ועל רכושו המועט. זהו מצב של "הפסד הפסד" שכן תוצאותיה של מלחמה זו הן תמיד כשלון. כשלון מסמל חולשה והיתר לניצול, ואילו ניצחון מגרה אסירים אחרים ל"מלחמה" במנצח, על מנת להוכיח לו ולחבריו את כוחם.
- הפחדים הגדולים ביותר בכלא ע"פ רוס וריצ'רדס (2002) הם מתקיפה, מדקירה או מרצח, ויותר מכל אלה – הפחד מאונס. (תומר עינת, שפה אסורה ע"מ 52-54)

ג. הסבירו באמצעות אחת מהתיאוריות לעבריינות שנלמדו בכיתה את עבריינותו של אחד מן האסירים עמם שוחחנו. [20 נקודות – 25% (5 נ') לתיאוריה ו-75% (15 נ') ליישום].

תשובה :

פסיכואנליזה – לקונות בסופר אגו -

פגשנו את ר' שבתהליך הגמילה מסמים הפך להיות מודע יותר למצוקות ולקשיים שחוה בילדותו. הוא סיפר על ילדות קשה בשכונה ____ בב"ש. אביו לא גידל אותו ואמו היתה מכורה לסמים. מדי פעם היא שלחה אותו כשהיה בין 6 לרכוש עבודה סמים.

עבריינותו ראשיתה בילדותו הצעירה. בשל חסכים רגשיים נחרצו בנפשו חריצים בגיל הרך. הפסיכואנליזה מדגישה....

בשלב הפאלי מתגבש הסופר אגו.... נוצרו אצל ר' חללים בסופר אגו (הסבר המושג) זאת בעקבות (יישום המושג לגבי ר').

ד. הציגו שתיים ממטרות הענישה התועלתיות.

הסבירו לאור הביקור בכלא, אילו מטרות מתממשות וכיצד הן מתממשות. במידה וחלק מהמטרות לא מתממשות, הסבירו מדוע קשה להשיג מטרות אילו במסגרת הכלא. [20 נקודות – 50% (5 נ לכל מטרה=10) להסבר המטרות ו25% להסבר מימוש המטרות (5 נ') ו25% להסבר חוסר מימוש המטרות (5 נ') ליישום].

דוגמא למורה :

הרתעה (פרט וכלל), עוררות חרדה ופחד על מנת שהעבריינין עצמו לא יחזרו על מעשיו (הרתעת הפרט) וכן על מנת שאחרים המתכננים לבצע עבירה ימנעו מלבצע אותה בעקבות העונש (הרתעת הכלל).
מכאובי המאסר והקשיים בכלא עלולים לעורר חרדה. מן עבריינין שפגשנו, ס', ניטלו החירות, היכולת לשמור על ייחודיות (לובש בגדי אסירים), ניטלו ממנו הסממנים שייחדו אותו מחוץ לכלא, אין לו תמיכה רגשית בקרב המשפחה שהקים, חסר יחסים אינטימיים ועוד... תנאים קשים אילו עלולים ליצור הרתעה ולמנוע ממנו לחזור לכלא. מאידך, בשל התחברותו לעבריינים נוספים, הופך הכלא לבית סוהר לעבריינים צעירים (סאתרלנד) לכן האסירים יוצרים תת תרבות עבריינית (כהן) לפיה הנורמות המקובלות בכלא הפוכות לחלוטין מהנורמות המקובלות בחוץ. זאת כתגובה לתסכולים ולמכאובים שחווים בכלא. השחייה בכלא ודפוסי הקשיחות עלולים לגרום לחלק מהאסירים לראות את המשך עתידם בכלא ואולי אף להתמכר למאסר...

מניעה הגבלה והרחקה (נטילת כושר), ההגבלה הינה מטרה בענישה אשר שואפת להפסיק את ההתנהגות העבריינית על ידי הגבלה פיסית. היעד הוא הגנה על החברה. (פעם ואפילו כיום בחברה שמרנית מאוד/ ופרימיטיבית מאוד הפעילו לרוב עונש מוות ובמקביל על עבירות חמורות פחות - קטיעת אברים). בחברה המתקדמת הגבלה פירושה כליאת העבריינין מתוך הנחה שבכלא הוא מורחק מן החברה ולכן החברה בטוחה מפניו וממעשיו. הרחקה לצורכי מניעה מספקת צידוק מוסרי לענישתו. פגשנו עבריינין מין בעל קושי בשליטה בדחפים וביצרים. בתקופת הימצאותו בכלא הוא מוגבל וניטלה ממנו היכולת להזיק לחברה. כל עוד הוא מצוי בכלא, החברה מוגנת, אולם במידה והוא יוצא לחופשות, ישנה סכנה שיחזור לסורו.

שיקום, תיקון וטיפול: המטרה לשחרר מבית-הסוהר גברים ונשים טובים יותר, ככל האפשר, טובים יותר הן מבחינה גופנית והן מבחינה מוסרית מאשר היו בעת כניסתם. בכלא מציעים לאסירים לבחור בהליך שיקומי הכולל טיפול – גמילה מסמים, לימוד תקשורת אסרטיבית ועוד. בנוסף בתחום החינוכי יכולים האסירים להשלים השכלה פורמלית ואף ללמוד לתארים מתקדמים. בכלא חוגים וסדנאות מגוונות. בתחום התעסוקה לומדים האסירים לפתח שגרה (שחסרה להם לעיתים מחוץ לכלא), הם עוסקים בעבודות יצרניות ולומדים יחסי עובד מעביד, יחסים עם עמיתים לעבודה, רוכשים הרגלי עבודה ואף מרוויחים שכר, קרי חיזוק להתנהגותם. יחד עם זאת, מאחר והם מתחברים עם הדומים להם ויחד מפתחים תת תרבות עבריינית, קיים סיכוי רב שהכלא ישמש חממה עבריינית ודפוסי ההתנהגות הנהוגים בקרב האסירים שהינם מנוגדים לערכי החברה הרחבה ושוללים אותה, יאומצו על ידי האסירים כתגובה למכאובי המאסר ולכן לא ישוקמו.

ה. מתוך אתר השב"ס, הציגו שני עיקרי מידע אודות בית מעצר ניצן. [10 נקודות – 50% (5 נ') לכל עיקר מידע]

דוגמא למורה :

רקע:

ראשיתו של בית המעצר במתקן שהוקם בשנת 1978 בין חומות כלא "איילון" ונקרא "בית מעצר רמלה". בשנת 1981 הוסב שמו ל"ניצן" על שם סג"ד רוני ניצן ז"ל, מנהל הכלא דאז, אשר נרצח באותה שנה על רקע מילוי תפקידו.

בית המעצר מיועד לקלוט כ-740 עצורים ואסירים מאזור המרכז ורמת הביטחון בו מירבית. מרכז אבחון ומיון ארצי לאסירים שפוטם בוגרים פועל במתקן. תפקידו למיין את האסירים למתקני הכליאה השונים.

מרכז האבחון כולל צוות רב-מקצועי: קצין טיפול בסמים, נציג המרכז לבריאות הנפש, מאבחן תעסוקתי ופסיכולוגים העורכים אבחוני אישיות. במקביל נערך אבחון מודיעיני ורפואי, שבו משולבת חוות דעת של עובד סוציאלי.

המיון לבתי הכלא מתבסס על תוצאות האבחון ועל קריטריונים נוספים, כגון: תקופת המאסר, סוג העבירה, רקע עברייני קודם ואזור המגורים.

מאפייני האוכלוסייה:

בבית המעצר "ניצן" אוכלוסיית עצורים אשר טרם הסתיימו ההליכים המשפטיים בעניינם וכן אסירים שפוטו, המגיעים למתקן לצורך מיון לבתי סוהר אחרים. אגפים ייחודיים נוספים הקיימים בבית המעצר הם אגף לאסירים טעוני הגנה ואגף מעבר ארצי, דרכו עוברים אסירים/עצורים מכל בתי הסוהר ללינת לילה בדרכם לבתי המשפט השונים. מאמצע שנת 2002 קיימים בניצן גם שני אגפים לעצורים ביטחוניים.

מערך הטיפול:

צוות רב-מקצועי האמון על הטיפול בעצורים ובאסירים פועל בו זמנית במספר מישורים:

חינוך - בכלא פועלות כיתות לימוד המאפשרות השלמת השכלה פורמאלית ברמות שונות. מתקיימים חוגים, סדנאות ופעילויות מגוונות בדומה למתנ"ס. בכל אגף יש בית כנסת ובו פעילויות לימודיות ופעילויות דת.

טיפול - העבודה הטיפולית מתמקדת בקליטת העצורים/האסירים ובאבחון מצבם הנפשי בעת כניסתם לכלא.

מאחר שרוב האוכלוסייה ניידת, יתבצע הטיפול הפרטני בבית הכלא אליו יגיעו. דגש מיוחד מושם על פעילויות גמילה מסמים במגוון תכניות טיפול.

רפואה - צוות רפואי עומד לרשות האסירים וכולל: רופא כללי, רופא שיניים, קצין טיפול בנפגעי סמים ורופאים מומחים בהתאם לצורך.

תעסוקה - האסירים מועסקים בעבודות יצרניות ובמתן שירותי תחזוקה. בצורה זו הם רוכשים הרגלי עבודה, משתכרים לפרנסתם ומתעלים את זמנם הפנוי לאפיקים חיוביים.

סגל:

ביחידה פועלים כ- 200 אנשי סגל המשתייכים למגזרים שונים: ביטחון, מנהלה וטיפול. שיתוף הפעולה ביניהם מאפשר מתן מענה הולם לצורכי האסירים לצד שמירה על ביטחון היחידה. מתנדבים מסייעים לאסירים במגוון תחומים ומהווים גשר אנושי בין האסירים והקהילה.